

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛІТОЛОГІЯ

**Методичні вказівки до практичних занять для студентів
спеціальності 201 «Агрономія»
денної і заочної форм навчання**

ЛУЦЬК 2018

УДК 321.01(07)
Ж 85

До друку

Голова навчально-методичної ради Луцького НТУ _____ В. І. Талах

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозиторій Луцького НТУ
Директор бібліотеки _____ С. С. Бакуменко

Затверджено навчально-методичною радою Луцького НТУ,
протокол № ___ від «___» _____ 2018 р.

Рекомендовано до видання навчально-методичною радою факультету обліку та фінансів Луцького
НТУ, протокол № ___ від «___» _____ 2018 р.

Голова навчально-методичної ради факультету обліку та фінансів _____ А. Т. Московчук

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри гуманітарних наук та права Луцького НТУ,
протокол № ___ від «___» _____ 2018 р.

Завідувач кафедри гуманітарних наук та права _____ О. М. Жук

Укладачі: О. М. Жук, к.іст.н., доцент Луцького НТУ;
О. О. Піменова, к.соц.н., доцент Луцького НТУ

Рецензент: О. І. Ситник, к.політ.н., доцент Луцького НТУ

Відповідальний

за випуск: О. М. Жук, к.іст.н., доцент Луцького НТУ

Політологія : методичні вказівки до практичних занять для студентів 2 курсу
Т 45 спеціальності 201 «Агрономія» денної і заочної форм навчання /
О. М.Жук, О. О. Піменова. – Луцьк : Луцький НТУ, 2018. – 56 с.

Видання спрямоване на вивчення студентами закономірностей політичного процесу,
шляхів побудови правової держави, громадянського суспільства.

Методичні вказівки до практичних занять призначені для студентів спеціальності
201 «Агрономія» денної і заочної форм навчання.

Передмова

Серед найважливіших галузей діяльності люди з незапам'ятних часів виділяли політику. Ще у V ст. до н. е. Арістотель зазначав, що політика невід'ємна від природи людини - соціальної істоти, що здатна повноцінно жити лише в колективі, суспільстві і приречена взаємодіяти з іншими людьми. Політика - необхідність і водночас потреба сучасної людини, оскільки існує система показників та обмежень її різноманітних дій у всіх сферах життя суспільства, що неможливе без політичного регулювання. А тому набуття знань про політику відповідає інтересам кожної людини, яка бажає зрозуміти власні місце і роль у суспільстві, повніше задовольняти особисті та групові потреби, впливати на вибір цілей і засобів їх реалізації у масштабах держави.

У сучасних умовах політологія особливо важлива для життя соціуму. Це виявляється у підвищеній увазі політологів і всього суспільства до результату аналізу політики держав, у можливості моделювання політичних ситуацій у міжнародних відносинах, в усвідомленні специфіки регіональної політики, у постійно зростаючому прагненні скористатися результатами порівняльного політичного аналізу. Наука про політику своїми засобами і методами дає змогу проникати в таємниці політики та влади і таким чином розкривати справжню суть діяльності держави та її органів, політичних партій, лідерів, політичної поведінки різноманітних соціальних груп. Політологія - наука про політику - виступає методологічною основою дослідження активності та творчості людей у реалізації пізнавальних і практичних проблем політичного розвитку суспільства.

Вивчення політології - один із засобів сучасної соціалізації особи й формування політико-правової культури, залучення до демократичних цінностей. Курс політології повинен дати студентам необхідний мінімум знань про політичні реалії, норми політичної поведінки, політичні цінності; він має сприяти вихованню освічених людей, спроможних раціонально і критично давати оцінку політичним феноменам, робити усвідомлений політичний вибір.

Структурно курс "Політологія" складається з лекцій, семінарів і самостійної роботи студентів.

Логіка викладу матеріалу даної методичної розробки відповідає вимогам Положення про організацію методичної роботи у Луцькому національному технічному університеті.

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

I.1. Мета та завдання.

I.1.1. – З'ясування поняття політики як однієї з найважливіших сфер діяльності людського суспільства, усвідомлення сутності політичних процесів та явищ, оволодіння основними термінами та категоріями політології на рівні їх відтворення і тлумачення для практичного застосування та втілення в процесі фахової діяльності майбутніх спеціалістів.

I.2. Структура курсу.

I.2.1. Зміст дисципліни реалізується опануванням трьох блоків – теоретичного, практичного та блоку самостійної роботи.

Теоретичний блок: політологія як наука, місце і роль політології у системі навчальних дисциплін соціально гуманітарного змісту, її зв'язок з суспільними науками, категорії, закономірності та методи політології як науки, функції політології, політична діяльність як специфічна діяльність людей, влада як явище суспільного життя, типи, роди й види влади в суспільстві, політична влада як найбільш важлива сфера влади в суспільстві; історія соціально-політичних вчень як одна з найважливіших складових частин духовного розвитку людства, основні політичні течії сучасності; політична система суспільства, економічна, соціальна та національна політика в суспільстві, політична культура суспільства; людина і політика в сучасному світі, політичне лідерство в суспільстві; міжнародні політичні відносини.

Під час практичної та самостійної роботи відпрацьовуються конкретні вміння і навички аналізу й узагальнення сучасних політичних процесів, готується й захищається проблемні реферати, виконується контрольні завдання.

I.3. Вимоги до знань і вмінь студентів.

I.3.1. У результаті вивчення дисципліни студент повинен:

- знати об'єкт і метод політичної науки загалом і української зокрема, чітко оперувати і володіти її понятійно-категорійним апаратом;
- орієнтуватися в основних світових і вітчизняних політологічних школах, концепціях і напрямках, знати і вміти давати характеристики і оцінки вченням про політику;
- мати уявлення про сутність політичного життя, політичних відносин, про суб'єкт політики, конституційні права людини і громадянина, місце і значення політичних систем і режимів у житті держави і громадського суспільства.

I.3.2. У результаті вивчення дисципліни студент повинен:

- уміти виділяти теоретичні, духовні, прикладні та інструментальні компоненти політичного знання, усвідомлювати їхню роль та функції в підготовці політичних рішень, у забезпеченні особистісного внеску в суспільно-політичне життя.

I.4. Форми контролю.

При вивченні студентами курсу "Політологія" передбачається два види контролю: поточний і підсумковий.

I.4.1. Поточний контроль здійснюється окремо у відношенні теоретичного і практичного курсів:

- контроль теоретичного (лекційного) курсу здійснюється після завершення кожного тематичного розділу у вигляді письмових відповідей на контрольні питання (1);
- контроль проходження практичного курсу здійснюється шляхом індивідуального опитування студентів (2), тестових завдань (3), написання рефератів (4) тощо.

I.4.2. Підсумковий контроль у вигляді заліку проводиться за умови проходження студентами всіх етапів поточного контролю у вигляді усної відповіді на залікові питання

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1
«Розвиток політології.
Політична влада і політична система суспільства»

Семінарське заняття 1.
ВСТУП. ПОЛІТОЛОГІЯ ЯК НАУКА (2 год.)

План

1. Предмет та структура політології.
2. Задачі, цілі та функції політології.
3. Методи політичної науки.
4. Основні парадигми і школи політології.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

- 1.Аристотель. Політика / Перекл. з давньогр. О.Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 237 с.
- 2.Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і суспільство / А.Колодій,В.Харченко, Л.Климанська, Я.Космина. – К.: Ельга – Н, Ніка–Центр, 2000. – 584 с.
3. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. Хрестоматія / За ред. О.І.Семківа. – Львів: Світ, 1996. – 800 с.

Методичні рекомендації

Специфіка семінарського заняття полягає не тільки в тому, що воно є першим заняттям, а що без засвоєння специфічного апарату політології, чіткого з'ясування її предмету, структури, функцій неможливе подальше вивчення предмету.

Розглядаючи перше питання, слід виходити з того, що з самого терміну «політологія» випливає, що це знання про політику.

У вітчизняній політології склались дві позиції стосовно предмету політології. Згідно з першою, політологія - це цілісна й інтегративна наука про політику, яка включає в себе весь комплекс часткових політичних знань. Сама ж політологія виступає як міждисциплінарне знання, а її предмет складає сукупність закономірностей функціонування і розвитку різних сторін політичної діяльності, які досліджуються окремими дисциплінами - політичною філософією, політичною соціологією, політичною психологією тощо.

Згідно з другою позицією, політологія - це загальна теорія політики, яка не намагається охопити всю політичну проблематику і має свій специфічний предмет дослідження: закономірності відносин соціальних суб'єктів з приводу влади і впливу, механізм владовідносин та взаємодій між владарюючими і підвладними, керованими і керуючими.

Друге питання пов'язане з аналізом задач та функцій політології Функції політології характеризують її дію, роль як науки і навчальної дисципліни, напрями її впливу на розвиток політичної сфери, суспільних процесів, формування певного типу політичної культури.

Кількість політологічних функцій не має сталого числа, різняться і їхні назви, хоча нерідко йдеться про одні й ті самі або дуже близькі, взаємопов'язані процеси, і це не дивно, адже й самі політичні явища відрізняються багатоманітністю і складністю.

Відповідь на третє питання пов'язане з безпосереднім з'ясуванням методів політичної науки. Методами називаються конкретні засоби засвоєння знань про політику. Ними є:

- загальні методи дослідження (соціологічний, культурологічний, функціональний, поведінковий, системний, інституціональний, антропологічний, порівняльний, історичний);
- загальнологічні методи (аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та сходження від абстрактного до конкретного, сполучення історичного та логічного аналізу, уявний експеримент, моделювання тощо);
- методи емпіричних досліджень (використання електоральної статистики, анкетний опит, теорія ігор, спостереження, аналіз документів, лабораторний експеримент).

Останнє питання пов'язане з чітким розумінням сутності основних парадигм і напрямків у політології. У політичній науці впродовж сотень років її становлення склалось декілька усталених теоретичних конструктів (парадигм), основні з яких типологізовано проф. Ф. М. Рудичем. Парадигми є своєрідною моделлю побудови і вирішення головних проблем: пізнання природи, сутності, змісту політики, її джерел, тенденцій розвитку, способів реалізації в державі та сучасному світі. Зокрема, теологічна, патерналістична, натуралістична, марксистська, біхевіористська.

Теми доповідей, рефератів,повідомлень

1. Політологія в системі суспільних наук.
2. Розвиток політології в Україні.
3. Політологічні знання у системі світогляду сучасної молоді.

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає політологія ?
2. Якими методами користується політологія при вивченні свого предмету?
3. Які функції виконує політологія?
4. У чому полягає суть взаємодії політології з іншими суспільствознавчими науками.

Семінарське заняття 2-3. ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ ЛЮДСТВА (4 год.)

План

Заняття 1.

1. Міфологічна та філософсько-етична концепція політики у Стародавньому світі.
 - а) політичні ідеї у країнах стародавнього Сходу (Єгипет, Індія, Вавилон, Китай);
 - б) політичні ідеї у Античному світі (Стародавня Греція, Стародавній Рим).
2. Релігійна концепція політики у період Середньовіччя.
 - а) політичні ідеї у Європі (А. Августин, Ф. Аквінський);
 - б) політичні ідеї у державах Сходу (Ібн-Хальдун, Ібн-Сіна).
3. Громадянська концепція політики
 - а) новий підхід до політики у працях Н. Макіавеллі;
 - б) політичні ідеї раннього утопічного соціалізму (Т. Мор, Т. Кампанелла);
 - в) політичні ідеї періоду ранніх буржуазних революцій (Т. Гоббс, Дж. Локк);
 - г) теорія розподілу влади Ш.-Л.Монтеск'є.
4. Соціальна концепція політики.
 - а) теорія суспільного договору Ж.-Ж. Руссо;
 - б) Дж. Миль та А. Токвиль про державу та демократію;
 - в) ідеї про державу та право у Західній Європі (Г. Гегель, І. Кант);
 - г) критичний утопічний соціалізм про політичне улаштування суспільства (А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Р. Оуен);
 - д) політичні ідеї марксизму.

Заняття 2.

1. Особливості розвитку української політичної думки.

а) політичні ідеї у Київській Русі;

б) українська суспільно-політична думка у XVI – XVIII ст.;

в) особливості політичного життя та політичних ідей в Україні у XI ст.

2. Українська політична думка XX століття:

а) націонал-комуністична течія української політичної думки;

б) політичні ідеї української міжвоєнної еміграції (Д. Донцов, В. Липинський);

в) суспільно-політична думка повоєнної української еміграції (В. Винниченко,

І. Лисяк-Рудницький)

г) утвердження сучасної політичної думки і політичної науки в Україні.

3. Основні напрямки розвитку сучасної західної політології.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляев Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляев. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.

2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.

3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.

4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.

5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.

6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с.

Додаткова:

1. Аристотель. Політика / Перекл. з давньогр. О.Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 237 с.

2. Гоббс Томас. Левіафан / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000. – 560 с

3. А.Колодій, В.Харченко, Л.Климанська, Я.Космина. – К.: Ельга – Н, Ніка–Центр, 2000. – 584 с.

4. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст. Хрестоматія / За ред. О.І.Семківа. – Львів: Світ, 1996. – 800 с.

5. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. Переклад з англійської. – К.: Основи, 1997. – 838 с.

Методичні вказівки

Відповідаючи на перше питання, слід акцентувати увагу на специфіці політичної думки стародавнього Сходу. При її розгляді доцільно зупинитись на політичних вченнях стародавнього Китаю та Індії. Обов'язково слід звернути увагу на чинники, які найбільш вплинули на формування політичної думки стародавнього Сходу.

Розглядаючи політичну думку стародавнього Китаю, варто звернути увагу на те, що в той період політична думка була невіддільна від філософських, релігійних та міфологічних уявлень. Необхідно проаналізувати основні школи стародавнього Китаю: конфуціанську, моїстську, даосиську, школу інь-янь і школу імен (софістів). Особливу увагу слід звернути на специфіку конфуціанства і легізму.

При розгляді політичної думки стародавнього Китаю та Індії, основну увагу слід звернути на такі напрямки, як брахманізм і буддизм.

Розглядаючи політичні вчення стародавньої Греції основну увагу слід зосередити на постатях Сократа, Платона, Аристотеля. Необхідно проаналізувати їх ставлення до держави, політичної влади, форм державного устрою тощо.

Розглядаючи політичну думку стародавнього Риму, слід звернути увагу на римське право і політику. Варто звернути увагу на такі постаті, як Цицерон, Сенека, Епіктет, Марк Аврелій, римські юристи. Саме останніми було дано політико-юридичне обґрунтування гегемонії Риму. Необхідно проаналізувати, які з ідей політичних мислителів актуальні

сьогодні.

Розгляд другого питання передбачає відповідь на питання, що стосується специфіки політичної думки Середньовіччя та Відродження.

У плеяді імен представників Середньовіччя вигідно виділяються Аврелій Августин, Фома Аквінський, Марсильй Падуанський. Слід звернути увагу на одну з визначальних проблем політичного знання Середньовіччя; питання яка влада повинна мати пріоритет - духовна (церковна) чи світська (державна).

Особливе місце слід відвести середньовічним ересям, вчення яких виходило поза рамки офіційних доктрин церкви.

При аналізі політичної думки Відродження, слід звернути увагу на такі постаті: Н.Макіавеллі, Ж.Боден, Т.Мор, Н.Кампанелла. Необхідно проаналізувати їх вихідні ідеї і принципи. При цьому значну увагу слід приділити Н.Макіавеллі, проаналізувати поняття "політичного макіавеллізму". Варто вказати, в чому саме проявляється гуманізація політичних ідей в епоху Відродження.

Аналізуючи політичні ідеї періоду Реформації, необхідно розглянути такі постаті: Т.Мюнцер, -М.Лютер, Ж.Кальвін. Варто проаналізувати історичний фон, ідеологічні основи Реформації, Визначити основну мету їх духовних лідерів, результати та перспективи їх ідейної боротьби.

Аналізуючи політичні ідеї англійського та французького просвітництва, необхідно розглянути основні теорії даного часу: суспільного договору, природних прав, розподілу влади. Варто показати Д.Локка як родоначальника теоретичної системи класичного лібералізму, розкрити погляди Т.Гобса на походження і сутність держави, узагальнення Ш.Монтеск'є про форми держави і поділ влади, Ж.-Ж.Руссо як прибічника політичного радикалізму.

Розглядаючи політичну доктрину І.Канта, слід охарактеризувати його ставлення до просвітництва, проблеми війни і миру побудови правової держави визнання переваги моралі над політикою.

Розглядаючи політичну доктрину Г.Гегеля слід проаналізувати співвідношення громадянського суспільства і правової держави, внутрішнього державного устрою.

Необхідно звернути увагу на ліберальну політичну думку, представлену Б.Констаном, Є.Бентамом, А.Токвілем.

Відповідаючи на питання про основні школи та течії сучасної зарубіжної політології, необхідно звернути увагу на біхевіористський напрямок у дослідженні політики, представлений Ч.Мерріамом, Г.Лассуеллом, Дж.Кетлілем, на системний аналіз влади, здійснений Р.Далем, Т.Парсонсом, Д.Істоном, на концепції елітократії і націократії, обґрунтовані Р.Міллом, Ч.Рашем, компаративістику як метод аналізу різномірних політичних систем. В цілому варто звернути увагу на досягнення зарубіжної політології ХХ століття в сфері геополітики, етнополітології, політичної конфліктології, кратології.

Розглядаючи українську політичну думку потрібно відзначити, що з початком ХХ ст. українська національна ідея набула значного поширення. Попри суперечності її розвитку, різні інтерпретації політичними партіями і представниками суспільнополітичної думки, поразку національновизвольних змагань у революційну добу української історії, вона надавала практичного сенсу становленню політичної думки в Україні та політичної організації України. Подолавши складні перипетії свого розвитку, українська політична думка ХХ ст. стала фундаментом, на який на зламі тисячоліть змогла опертися сучасна вітчизняна політична наука.

Теми доповідей, рефератів, повідомлень

1. Мораль і політика у вченнях Конфуція і Н. Макіавеллі.
2. Марксизм і традиції європейської політичної думки.
3. Політична думка європейського лібералізму ХІХ ст.: Дж. Мілль, Ш. де-Токвіль.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає сутність міфологічної концепції політики?
2. В чому полягає сутність політичної думки античного світу?
3. Дайте характеристику соціально-політичним поглядам часів Середньовіччя.

4. Що нового вніс у вчення про політику Н.Макіавеллі?
5. В чому сутність проектів ідеального суспільства утопістів-соціалістів?
6. Які політичні ідеї були характерні для періоду ранніх буржуазних революцій?
7. В чому полягає сутність ідей про державу та право Г. Гегеля та І. Канта?
9. В чому сутність основних політичних ідей марксизму?
10. Яку роль відіграли братства у розвитку політичних ідей в Україні?
11. Чим відрізнялись політичні погляди українських гетьманів?
12. Що ви знаєте про ліберально-демократичний рух в Україні у ХІХ ст.

**Семінарське заняття 4.
ПОЛІТИКА, ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ
ТА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА (2 год.)**

План.

1. Політика та її місце у житті суспільства.
2. Роль влади у політиці. Види влади. Проблема легітимності влади.
3. Взаємодія політики з іншими сферами суспільного життя.
4. Політичні відносини: суть та форми.
5. Сутність політичного життя та причини його виникнення. Зміст та тенденції розвитку політичного життя.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

- 1.Аристотель. Політика / Перекл. з давньогр. О.Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 237 с.
- 2..Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і суспільство / А.Колодій,В.Харченко, Л.Климанська, Я.Космина. – К.: Ельга – Н, Ніка–Центр, 2000. – 584 с.
3. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. Хрестоматія / За ред. О.І.Семківа. – Львів: Світ, 1996. – 800 с.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання важливо акцентувати увагу, що на сучасному етапі життя суспільства роль політики в житті людини зростає в геометричній прогресії. Політичне життя зміцнює статус громадянина, тобто, регулює взаємини індивідуума з державною владою та її інститутами.

Структура політичного життя досить мінлива в своєму різноманітті, вона складається з різних партій, громадських організацій, тимчасових політичних союзів і інших угруповань – всі вони належать до певних ідеологічних курсів, так як мають власне бачення подальших шляхів розвитку держави та громадянського суспільства.

Людина має можливість стати частиною політичного життя, як на буденному рівні, так і в практико-перетворювальній діяльності. Роль політики в суспільному житті легко визначається за допомогою аналізу її основних функцій, основною з яких є забезпечення стабільності суспільства.

У другому питанні необхідно проаналізувати поняття "політична влада" що є

центральною категорією політичної науки. Сьогодні важко переоцінити значення даного феномена в житті будь-якого суспільства. Спочатку поняття "влада" пов'язували з адміністративним управлінням давньогрецьких міст-держав (полісів). Мистецтво управління громадянами - "Політ", регулювання їхньої соціальної поведінки за допомогою різних засобів визначалося "політикою". Так історично між поняттями "влада" і "політика" виникла смислова і взаємообумовлених зв'язок, що виявляється в категорії "політична влада" і визначальна сутність політичної діяльності.

Третє питання передбачає розгляд становлення політики. Тривалий час політика сприймалась як всезагальна універсальна форма людської активності. Розуміння певної автономії політики дало змогу більш чітко співвіднести політику з іншими сферами життя.

Це співвідношення різні мислителі оцінювали доволі неоднозначно. Деякі бачили її як першорядну сферу людської діяльності (Моска); інші, навпаки, розчиняли її в різних видах діяльності, заперечували можливість її автономізації (Фрейд); деякі розглядали її як залежну від економіки (Маркс), права (Гоббс), моралі (Аристотель) чи релігії (теологічна парадигма); інші - визначали її як відносно автономну рівноправну з іншими сферами суспільного життя.

У четвертому питанні важливо з'ясувати, що політичні відносини відіграють у суспільстві настільки ж значну роль, як і соціальні та економічні відносини, вони характеризують тип суспільної організації, стосунки експлуатації, панування і підкорення або співробітництва, взаємодії і політичної єдності. Зміст політичних відносин визначається відносинами держави і суспільства, влади і народу (тобто відносинами функціональної політичної диференціації), класів, груп і верств суспільства, структурною соціально-політичною диференціацією суспільства, і на рівні внутрігрупового, міжгрупового і міжіндивідуального спілкування - ступенем розвитку суспільного процесу, його демократизації, політичними свободами, доступністю інформації і контактів, тобто також і матеріальними можливостями людини, і особливо - рівнем політичної культури суспільства.

Розглядаючи п'яте питання, важливо наголосити, що політичне життя визначає основні соціальні і політичні та інституціональні структури влади, її апарати і органи, тип політичної системи, партійних систем, політичної організації суспільства, образ правління, тип державного устрою і політичного режиму, становище суспільного порядку та інші формальні виміри політичних відносин, а також неформальні: характер асоціативних об'єднань, самоуправління, стан суспільного порядку, наявність та рівень розвитку громадянського суспільства, відносини статей і поколінь, сімейні відносини.

Теми доповідей, рефератів, повідомлень

1. Харизма та її роль у політиці.
2. Політична антропология С. Кеннеті.
3. Походження влади та її джерела.

Питання для самоконтролю

1. Що таке політика? Яке місце вона займає у житті суспільства?
2. В чому полягає сутність взаємовідношень політики з іншими сферами суспільного життя?
3. Яку роль відіграє влада у політиці?
4. Що таке засоби та ресурси влади?
5. Які ви знаєте види влади. Чим відрізняється державна та політична влада?
6. В чому сутність розподілу влади?
7. Що таке "легітимність" влади? Назвіть її типи.
8. Як виникають політичні відносини та в чому їх суть?
9. Назвіть основні особливості політичного життя в Україні.

Семінарське заняття 5.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА.

ДЕРЖАВА – БАЗОВИЙ ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

(2 год.)

План

1. Поняття політичної системи та механізм її функціонування.
2. Структура та функції політичної системи. Політичні інститути.
3. Типи політичних систем.
4. Природа, ознаки та функції держави. Система політико-правових інститутів державності.
5. Форми державного правління та державного устрою.
6. Демократична, соціальна, правова держава.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

- 1.Аристотель. Політика / Перекл. з давньогр. О.Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 237 с.
- 2.Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і суспільство / А.Колодій,В.Харченко, Л.Климанська, Я.Космина. – К.: Ельга – Н, Ніка–Центр, 2000. – 584 с.
3. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. Хрестоматія / За ред. О.І.Семківа. – Львів: Світ, 1996. – 800 с.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання важливо проаналізувати політичну систему як базовий, визначальний елемент політичного життя.Політична система – це сукупність і механізм взаємодії державних і політичних інститутів, політичних відносин, а також політичних і правових норм.

Друге питання передбачає розгляд структури та функцій політичної системи. Політична система має досить складну структуру. Остання, як правило, піддається змінам залежно від етапів розвитку суспільства. Але водночас, вона є явищем відносно самостійним і суттєво та безпосередньо впливає на всі інші сфери життєдіяльності суспільства – економіку, науку, освіту, мораль тощо. Разом з тим, вона зазнає суттєвого впливу цих сфер.

У третьому питанні необхідно проаналізувати типи політичних систем. Серед політологів популярна типологія, що розвиває ідеї Аристотеля про "погані" і "хороші" форми правління. Але сьогодні її прихильники виходять не стільки з кількості правлячих осіб, скільки з числа інститутів, наділених владними повноваженнями, а також з принципів поділу влади. Основні моделі політичних систем за характером поділу влади - авторитарні і плюралістичні. Близьким за своїм змістом до цієї класифікації є поділ систем на демократичні, авторитарні і тоталітарні. Авторитарний тип владарювання як зосередження влади в єдиному центрі в найбільш послідовному вигляді виключає реальний поділ державної влади, існування дійсної опозиції, самостійність засобів масової інформації. Плюралістична система за своєю організацією протилежна авторитаризму і передбачає наявність багатьох заборон і противаг будь-якої гілки (або центру) влади; у ній неможливе панування стійкої незмінної більшості. Плюралістична система відрізняється тенденцією до розосередження влади, широкими правами і свободами індивідуальних акторів політичних взаємодій, відкритою конкуренцією в боротьбі за владу, підпорядкованою конституційно закріпленим правилам і процедурам. Тоталітарний тип політичної системи характеризується жорсткою регламентацією всієї життєдіяльності суспільства аж до поведінки і способу мислення кожної людини.

Четверте питання передбачає аналіз природи та сутності держави. Держава - це досить складне соціальне і юридичне явище. Існує багато визначень терміну "держави". Так в Древньому Китаї даосисти визначили, що держава - це частка єдиного природного процесу розгортання закону. Аристотель підкреслював, що держава - це тип суспільства, що є союзом несхожих особистостей, які об'єднуються задля спільного блага, задовольняючи власні потреби через обмін товарів і послуг.

Розглядаючи п'яте питання необхідно проаналізувати форми державного правління. Політична наука розрізняє дві основні форми державного правління: республіку та монархію. Республіка (від лат. "res" — справа і "publicus" — суспільний, всенародний) — форма державного правління, за якої найвища державна влада здійснюється виборними органами, що періодично обираються населенням на певний визначений строк. Існують президентські, парламентські та президентсько-парламентські (змішані) республіки.

Шосте питання передбачає аналіз демократичної, соціальної, правової держави. Сучасна держава в процесі своєї еволюції набула три важливі характеристики: демократизму, соціального захисту і правової сутності, які знайшли своє відображення в Конституції України 1996 року. Демократична держава — тип держави, в якій народ є джерелом влади, де державні демократичні соціально-політичні інститути та демократичний тип політичної культури, яка забезпечують органічне поєднання участі народу у вирішенні загальнодержавних справ із широкими громадянськими правами і свободами. Соціальна держава — держава, що прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі приблизно однакових життєвих шансів, можливостей для самореалізації особистості. Правова держава — тип держави, основними ознаками якої є верховенство закону, поділ влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави.

Теми рефератів, повідомлень доповідей

1. Політична система США.
2. Функція бюрократії в політичній системі суспільства.
3. Інститут президентства у сучасному світі
4. Представницькі інститути влади.
5. Політичні системи країн Сходу.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою політична система суспільства?
2. Назвіть та охарактеризуйте типи сучасних політичних систем.
3. Що таке політичний інститут?
4. Які ви знаєте політичні інститути суспільства ?
5. Яку роль виконують політичні інститути у суспільстві?
6. Які ознаки має держава?
7. Чим характеризується парламентська республіка?
8. Які риси у президентської республіки?
9. Що таке конфедерація?
10. Коли виникає інститут президентства?
11. Що означає соціальна держава?
12. Чим відрізняється унітарна форма держави від федеративної?

Семінарське заняття 6.

ОСНОВНІ ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ СУЧАСНОСТІ. ДЕМОКРАТІЯ: СУТНІСТЬ, ФОРМИ ТА РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ (2 год.)

План

1. Зміст політичного режиму та фактори, які визначають його тип.
2. Основні типи політичних режимів:
 - а) тоталітаризм;
 - б) авторитаризм; неопатримоніалізм; типологія афро-азійських політичних режимів;
 - в) демократичний політичний режим.

3. Поняття та основні концепції демократії.

4. Історичні типи та форми демократії.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляев Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляев. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.

2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.

3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.

4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.

5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.

6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Кравченко І. Лібералізм: політика и идеология // Вопросы философии. – 2006. – № 1. – С. 3 – 15.

2. Лібералізм. Антологія / Упорядники О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2002. – 1126 с.

3. Націоналізм. Антологія / Упорядники О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 872 с.

4. Пазенюк В. Демократія і людина. Теорія і українська дійсність // Політика і час. – 2003. – № 2. – С. 3 – 15.

5.Себайн Дж., Торсон Т.Історія політичної думки. Переклад з англійської. – К.: Основи, 1997. – 838 с.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання, слід виходити з того, що політичний режим розкриває характер відносин між державою і громадянами, вищими органами державної влади (главою держави, урядом, парламентом, вищими судовими органами), державою та органами регіонального і місцевого самоврядування, а у федеративних державах — між державою і суб'єктами федерації, державою і партіями; правлячими елітними групами й опозицією, виборчою системою і формою державного правління, партіями і групами тиску, ідеологічними та неідеологічними формами політичного процесу.

Друге питання пов'язане з аналізом типів політичних режимів. В сучасних умовах у типології політичних режимів йде уніфікація. Виділяється чотири типи політичних режимів: тоталітаризм, авторитаризм, ліберально-демократичний та демократичний. Кожний політичний режим має свої властивості та ознаки, які складають суть основи їх відмінності один від одного.

Відповідь на третє питання пов'язане з безпосереднім з'ясуванням концепцій демократії. Сучасна демократія рішуче відрізняється від класичної, хоча і зв'язана з нею, як, утім, і з класичною монархією й аристократією, з тимократією і теократією, з іншими приватними формами правління. Відмінність сучасної демократії від безлічі ранніх змішаних систем полягає в послідовності і раціональності з'єднання випробуваних часом політичних структур і зв'язаних з ними функцій. Те, що ми називаємо демократичними принципами і процедурами власне кажучи є раціональними засобами забезпечення стійкості і стабільності масивних, щільних і багаторівневих політичних систем сучасності. Сучасна демократія в результаті з'являється як раціональне і критичне освоєння складними модернізованими політичними системами спадщини всіх трьох епох, гнучке і прагматичне його використання.

Останнє питання пов'язане з чітким розумінням сутності історичних типів демократії. Демократія є суспільним надбанням людства, і кожний народ зробив внесок в формування уявлень про демократію та історичні форми її розвитку. Демократичні форми організації йдуть корінням в глибоке, ще додержавне минуле – у родовий лад. Можна виділити наступні

історичні форми демократії: 1) Пряма первісна, общинна демократія – військова, племінна демократія переддержавних етапів політичного розвитку людства. 2) Антична демократія. Державні форми демократії добре відомі античному світу. У Стародавній Греції демократія визначалася як особлива форма, різновид організації держави-полісу, при якій владою володіє не одна особа (як за монархією, тиранією та ін.) і не група осіб (аристократія, олігархія та ін.), а всі громадяни, що користуються рівними правами на управління державою. 3) Середньовічні форми демократії в Древньому Новгороді, у Флоренції, Венеції, Голландії й ряді інших міст-республік в формі народних зборів феодального і феодально-теократичного типу. 4) Класична ліберальна демократія. Існуючі в наші дні демократичні системи ведуть свій початок від форм правління, що виникли наприкінці XVIII–XIX ст. під прямим і різнобічним впливом лібералізму. Обґрунтована філософами Дж. Локком, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо. 5) Колективістська демократія. Колективістську демократію нерідко називають ідентитарною. Ця назва відбиває той факт, що вона виходить із цілісності народу (нації, класу), наявності в нього єдиної волі ще до акту її публічного вираження й ідентичності цієї волі та дій представників влади. 6) Соціалістична демократія. Вона виходить з гомогенності й цілості спочатку робітничого класу, а після побудови соціалізму й усього народу, з наявності в цих суверенів влади класового, а потім загальнонародного інтересу.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Сучасні концепції демократії.
2. Тоталітаризм у Європі ХХ століття.
3. Демократія як форма політичного життя.
4. Різновиди авторитарних режимів.

Питання для самоконтролю

1. Які критерії визначають зміст політичного режиму?
2. В чому суть тоталітаризму?
3. Що являє собою авторитарний політичний режим?
4. Чим відрізняється авторитарний політичний режим від тоталітарного?
5. В чому суть ліберального політичного режиму?
6. Які значення має термін “демократія”?
7. Які принципи демократії ви знаєте?
8. В чому суть політичного демократичного режиму?
9. Назвіть політичні типи демократії.
10. Які ви знаєте різновиди сучасної демократії, в чому їх суть?

Семінарське заняття 7. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ (2 год.)

План

1. Проблеми становлення політичної системи в Україні.
2. Модель суспільно-політичного устрою в сучасній Україні.
3. Стратегія подолання економічної кризи й реформування політичної системи України.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляев Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляев. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ. ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.

5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.

6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1.Дмитренко М.А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції / НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : Знання України, 2008. – 544 с.

2.Політологія. Політичні системи в умовах демократизації: тексти лекцій для студ. усіх спец. і форм навчання / Київський національний ун-т будівництва і архітектури. – К. : КНУБА, 2009. – 88 с.

3.Рудич Ф.М., Балабан Р.В., Ганжуров Ю.С. та ін. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні : навч. пос. для студ. ВНЗ. – К. : Либідь, 2008. – 439 с.

4.Пазенюк В. Демократія і людина. Теорія і українська дійсність // Політика і час. – 2003. – № 2. – С. 3 – 15.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання потрібно проаналізувати політичну систему України, яка нині перебуває на стадії розвитку всіх її компонентів, наповнення її функцій новим змістом, що відповідає статусу незалежної самостійної держави. Становлення і розвиток політичної системи України відбувається в період переходу від тоталітарного до демократичного суспільства еволюційним шляхом. Суперечливий характер її розвитку виявляється в повільних темпах політичної структуризації суспільства, незавершеності процесів виникнення багатопартійності та партійних систем, прагненнях використати політичні цінності минулого без урахування змісту і специфіки політичного розвитку України на сучасному етапі.

У другому питанні важливо розглянути модель суспільно-політичного устрою в Україні. Функціонування політичної системи України певною мірою поліпшилося після прийняття Верховною Радою України 28 червня 1996 р. Конституції України, Україна відповідно до її Конституції є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Легітимність влади, таким чином, виходить від народу, який через вибори виявляє свою волю владним структурам і контролює їх. Україна є президентсько-парламентською республікою. Державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Конституція визначає і гарантує самоврядування. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України, конституційний склад якої — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, обраних на основі загального, рівного і прямого виборчого права. Організаційними формами парламентської діяльності є робота комітетів Верховної Ради України, тимчасових спеціальних комісій, які створюються для підготовки і попереднього розгляду окремих питань, партійних фракцій у парламенті, а також позафракційних груп.

Відповідь на третє питання пов'язане з безпосереднім з'ясуванням можливої стратегії подолання економічної кризи й реформування політичної системи України. У процесі трансформації політичної та економічної систем в Україні триває пошук ефективної моделі розвитку економіки. Очевидно, що нова економічна система не може бути «чистим» капіталізмом, який переважав усередині XIX ст. Тим більше що в розвинених країнах домінують змішані суспільства. У них взаємодіють ринок як засіб підвищення ефективності економіки і система коригування ринку як засіб досягнення оптимально справедливого розподілу доходів через структуру соціального законодавства. Модель економічного розвитку України передбачає поетапне здійснення цілеспрямованої, науково обґрунтованої програми виходу з кризи шляхом поєднання регулюючого впливу державних органів на економіку і запровадження ринкових відносин. Ключовим чинником у створенні економічної сфери, сприятливої для підприємницької діяльності, є держава, яка, не втручаючись у діяльність приватних підприємств, управляє ринком і підтримує його, стримує негативні

тенденції через відповідні юридичні важелі — програми оподаткування, монетарну політику. Держава покликана дбати про поєднання приватних і суспільних інтересів.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

- 1 Тенденції розвитку українського суспільства
2. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи.
3. Загальні тенденції розвитку політичних систем перехідного типу.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттям “політична система” та “правова система”?
2. Охарактеризуйте структуру політичної системи України?
3. Охарактеризуйте структуру правової системи України?
4. Назвіть основні шляхи вдосконалення політико-правової системи України?
5. Назвіть принципи діяльності місцевого самоврядування в Україні?
6. Дайте визначення поняттю “територіальна громада”?
7. Назвіть основні ознаки місцевого самоврядування?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

«Громадянське суспільство і політичне життя. Політичні процеси та політична діяльність»

Семінарське заняття 8. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ (2 год.)

План

1. Поняття, роль, функції і типологія політичних партій.
2. Сучасні партійні системи та їх різновиди.
3. Групи інтересів, їх типологія та роль
4. Громадські об'єднання і рухи

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Заворотченко Т. М. Політичні права і свободи людини й громадянина в Україні: теоретичні основи і проблеми реалізації [Текст] : моногр. / Т. М. Заворотченко. - Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2013. - 424 с
2. Рудич Ф.М., Балабан Р.В., Ганжуров Ю.С. та ін. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні : навч. пос. для студ. ВНЗ. – К. : Либідь, 2008. – 439 с.
3. Дарендорф Ральф. У пошуках нового устрою : Лекції на тему політики свободи у ХХІ столітті / Анастасія Орган (пер.з нім.). – К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 110 с.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання, слід виходити з того, що особливе місце у політичній системі суспільства, поряд із державою і місцевим самоврядуванням, займають політичні партії, які є неодмінним атрибутом представницької демократії. Партії є активними учасниками політичного життя, а партійна конкуренція часто визначає напрями розвитку держави. На сучасному етапі партії у тому чи іншому вигляді існують у всіх країнах світу. Через партії та суспільно-політичні організації і рухи відбувається участь народу в управлінні суспільними справами. Виражаючи інтереси різних соціальних спільнот, партії стають свого роду сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством.

Друге питання передбачає розгляд сучасних партійних систем та їх різновидів. Провідну роль у з'ясуванні характеру взаємозв'язків партій і держави відіграє розгляд особливостей різних типів партійних систем. Стійкі зв'язки й відносини партій різного типу одна з одною, а також з державою й іншими інститутами влади утворюють партійні системи. Зазвичай під партійною системою розуміється (у рамках даного режиму) політична конфігурація, що складається із сукупності незалежних елементів і обумовлена кількістю й параметрами існуючих у ній партій (Ж. Шарло, Дж. Сарторі). Іншими словами, партійна система - це сукупність партій, які беруть участь у тій формі політичної діяльності, що пов'язана з формуванням законодавчих і виконавчих структур влади. Її специфіка складається під впливом багатьох чинників: конкретного співвідношення політичних сил, історичних традицій і обставин, особливостей національного складу населення, впливу релігії тощо.

У третьому питанні важлива проаналізувати групи інтересів та групи тиску, які існують впродовж усієї історії людства, відтоді, коли почали формуватися системи влади. Специфіка конкретної групи інтересів виявляється в тому, що, по-перше, саме конкретний інтерес відрізняє цю групу від інших суб'єктів господарської діяльності; по-друге, ці інтереси можуть виходити за межі норм, правил, навіть закону; по-третє, вони повинні мати можливість представити свої прагнення державним структурам. Специфіка інтересу є однією з базових ознак групи. Інша характеристика — можливість реалізувати свій інтерес. Одну з перших класифікацій груп інтересів запропонував Г. Алмонд, який поділяв їх на:

- дезорієнтовані групи, які не мають жодних інституційних основ та об'єднують людей, що протестують проти конкретної політики;
- групи, які не мають характеру асоціацій, тобто ті, які ґрунтуються на класовій, культурній або етнічній ідентичності, висловлюють свої інтереси безпосередньо через індивідів, сім'ю та релігійні інституції;
- інституційні групи інтересу — групи, які фактично наявні у більших організаціях, зокрема, політичних партіях і законодавчих органах влади;
- асоціації — специфічні групи інтересу висловлення інтересів (профспілки, організований бізнес).

Політологи також виокремлюють спонтанні, організовані та інституційні групи інтересів. За ступенем гласності в їх функціонуванні групи поділяють на відкриті (явні) та приховані (латентні); за тривалістю існування — на стійкі та тимчасові.

Четверте питання передбачає розгляд особливостей формування та функціонування громадських об'єднань та рухів. Важливим складовим елементом будь-якого демократичного суспільства є різноманітні об'єднання громадян. Згідно із Всесвітньою декларацією прав людини кожен громадянин має право на об'єднання. Громадські організації виступають системоутворюючими чинниками для громадянського суспільства. Їх соціально-політичне призначення полягає насамперед у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні проблем повсякденного життя, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування, захисту прав і свобод. З розширенням демократії і зростанням рівня політичної культури посилюється тенденція до урізноманітнення громадських об'єднань у соціально-політичному житті, їх впливовості в конкретно-історичних ситуаціях, зрештою, до їх чіткої диференціації на громадські організації і громадські рухи.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Опозиція та її роль у політичному житті.

2. Партиїні орієнтації українського електорату.
3. «Залізний закон олігархізації» Р. Міхельса.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою політична партія?
2. Які функції виконує політична партія?
3. Назвіть основні типи політичних партій?
4. Що таке партійна система?
5. Які типи партійних систем ви знаєте?
6. Що являє собою група інтересів?
7. Які ви знаєте різновиди груп інтересів?

Семінарське заняття 9.

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ТА ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ УКРАЇНИ (2 год.)

План

1. Політичне лідерство як явище: соціально-психологічний та соціально політичний аспекти.
2. Концепції політичного лідерства та його типологія.
3. Теорії політичних еліт.
4. Шляхи формування політичної еліти.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Даль Роберт А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / О.Д. Білогорський (пер.з англ.). – Х. : Каравела, 2002. – 216 с.
2. Корнієнко В.О., Денисюк С.Г. Імідж політичного лідера : проблеми формування та практичної реалізації : монографія. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2009. – 144 с.
3. Коротков Д.С. Політична еліта України: становлення та розвиток у виборчому процесі : монографія / Коротков Д. С. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. - 207 с.

Методичні вказівки

Перше питання теми розкриває зміст поняття "політичне лідерство" та вказує на особливості його осмислення у сучасній політичній науці. Проблема політичного лідерства позначає взаємодію різних суб'єктів політичного процесу з точки зору того, хто бере на себе право та зобов'язується тим самим вести за собою інших та на кого покладається відповідальність за наслідки своєї провідної ролі у соціально-політичних перетвореннях: на маси чи на окремих осіб, наділених певними соціально-психологічними та організаторськими якостями та здатними вести їх за собою.

У другому питанні необхідно проаналізувати концепції політичного лідерства. Існує низка концепцій, які обґрунтовують природу політичного лідерства:

1. Теорія рис — пояснює феномен політичного лідерства наявністю видатних рис у людини, а саме: розуму, компетентності, організаційних здібностей тощо (Е. Богардус).

2. Ситуативна теорія — трактує лідера як продукт ситуації. Причина лідерства полягає не в індивідові та притаманних йому рисах, а в ролі, яку лідер має виконувати за конкретної ситуації (Ф. Фідлер).

3. Концепція послідовників — розкриває лідерство через взаємовідносини між лідером та його послідовниками, через вплив останніх на політичного лідера.

4. Психологічна концепція — в основі лідерства — прагнення людини перебороти певні комплекси і табу, досягти більшого, ніж вона має або може. Ця риса є в творчості, мистецтві та політиці.

У політологічному аспекті політичне лідерство — це суспільно-політичний процес, за якого одна, а іноді кілька осіб беруть на себе і виконують роль глави, керівника, провідника певної соціальної групи, громадсько-політичної організації чи руху, держави або суспільства загалом.

Третє питання передбачає розгляд теорій політичних еліт. Сучасні теорії еліт різноманітні. Можна виділити ряд напрямків. Історично першою групою теорії еліт, що не загубила сучасної значимості, стали концепції макіавеллістської школи (Моска, Парето, Міхельс, Гелбрейт, Дюверже, Ліпінський та ін.). Спільні риси у цих теоріях:

- визнання існування еліти в будь-якому суспільстві, її поділ на привілейовану владну, творчу меншість і пасивну, нетворчу більшість. Цей поділ закономірно впливає з природи людини і суспільства, особливих психологічних якостей еліт (природні обдарування, виховання та ін.).

- групова згуртованість. Еліта - згуртована група, об'єднана не тільки спільністю професійного статусу і соціального становища, але й самосвідомістю, сприйняттям себе особливою верствою, покликаною керувати суспільством. Структурна постійність еліти, її владних відносин (зміна вождів племен, монархів, бояр і дворян, парламентаріїв і міністрів тощо, але відносини панування і підкорення між ними і простим людом зберігаються).

- легітимність еліти. Більш-менш широке визнання масами її права на політичне керівництво, формування і зміну еліт у ході змагання за владу. Природно, макіавеллістські теорії еліт не позбавлені недоліків: у них перебільшуються психологічні фактори, ігноруються свободи і права особи, переоцінюється часто-густо і роль керівників, які управляють, і недооцінюється активність мас, не враховується і еволюція суспільства і т. п.

Останнє питання пов'язане з чітким розумінням сутності основних шляхів формування політичної еліти. Із багатьох різних систем рекрутування еліти у політичній науці виділяють два способи формування політичних еліт: антрепренерську (підприємницьку) та гільдійну (від гільдія – союз, об'єднання), закриту для проникнення чужих. Для першого способу будь-які групи, за наявності певних якостей, можуть претендувати на входження в еліту. Поповнення або зміна членів політичної еліти відбувається на засадах суперництва.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Витоки елітизму: Парето, Моска, Міхельс.
2. Лобізм у політичному житті сучасного суспільства.
3. Харизматичне лідерство.
4. Політичні портрети сучасних українських лідерів.

Питання для самоконтролю

1. Що таке лідерство взагалі?
2. Що таке політичне лідерство?
3. Назвіть основні концепції політичного лідерства.
4. Типи політичного лідерства.
5. Роль політичних лідерів у сучасному суспільстві.
6. В чому полягає суть теорії політичних еліт Г. Москі та В. Парето?
7. Які ви знаєте тенденції розвитку політичної еліти?

Семінарське заняття 10. ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА (2 год.)

План

1. Суттєвість, зміст та рівні політичної свідомості.
2. Масова суспільна свідомість та ідеологія, їх зв'язок то особливості.
3. Політична культура: структура, функції та особливості.
4. Засоби масової інформації та масова політична свідомість.
5. Місце та роль політичної культури у політичному житті сучасного українського суспільства.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Бурдяк В.І., Ротар Н.Ю. Політична культура, ідеологія, психологія : навч. посіб. – Чернівці : Рута, 2006. – 104 с.
2. Рудкевич О.М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження: монографія / Олег Рудкевич ; Терноп. нац. екон. ун-т. - Т. : ТНЕУ, 2013. - 350 с.
3. Кресіна І.О., Балан С.В. Політична відповідальність : суть, ознаки, особливості : наук. вид. – К., 2009. – 68 с.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання, слід виходити з того, що політична свідомість - феномен соціальної дійсності, який відноситься до двох відносно автономних і разом з тим взаємопов'язаних сфер- політичної та духовної. Виступаючи частиною політичного життя суспільства, воно одночасно є формою такої складної реальності, як суспільна свідомість - найважливішого елемента духовного життя людей.

Друге питання пов'язане з аналізом масової суспільної свідомості та ідеології. Суспільна свідомість є відносно самостійною щодо суспільного буття, оскільки духовне життя суспільства має наступність у розвитку – існує історія ідей, теорій, фундамент духовної культури попередніх епох. Суспільна свідомість існує, розвивається тільки через індивідуальну свідомість. Цілеспрямоване формування сукупності ідей, у систематизовану, логічно струнку форму є ідеологічною діяльністю. Чуттєвий бік духовного життя людей постає в суспільній психології, а науково-теоретичне осмислення духовних цінностей є ідеологією. Історія знає приклади ідеологічної диктатури та плюралізму . Існують концепції деідеологізації та реідеологізації. Перша концепція пов'язана з історичним уроком категоричної відмови від монополії комуністичної та фашистської ідеології та визнання плюралізму та суперництва ідеології. Концепція реідеологізації суспільства визнання важливості ідеології для розвитку суспільства, але такої ідеології, яка стверджує пріоритет прав людини, свободи, демократії, гуманізму.

У третьому питанні важливо проаналізувати структуру, функції та особливості політичної культури. Політична культура є сукупністю цінностей, установок, переконань, орієнтацій і виражаючи їх символів, які є загальноприйнятими і служать впорядкуванню політичного досвіду і регулюванню політичної поведінки всіх членів суспільства. Вона включає не тільки політичні ідеали, цінності і установки, але і діючі норми політичного життя.

Відповідь на четверте питання пов'язане з безпосереднім з'ясуванням взаємодії засобів масової інформації та масової політичної свідомості. ЗМІ відіграють у політичному житті суспільства істотну роль, безпосередньо стосуючись його життєдіяльності і виконуючи репродуктивну (відображають політику через радіо, телебачення і пресу) і продуктивну (творить) функції, тому вони тією ж мірою, що і творці політики, несуть відповідальність за те, що відбувається в суспільстві. Говорячи про процес формування політичної свідомості окремого індивіда, звичайно відзначають чотири фактори, впливають на цей процес: власний життєвий досвід людини (включаючи соціально-економічні умови його існування); міжособистісні комунікації, розширюють індивідуальний досвід людини до сукупного досвіду його референтної групи; суспільні інститути (церква, школа, партії й об'єднання і т.п.), тиражують очищений до ідеології досвід різних соціальних груп; нарешті, засоби масової комунікації (ЗМК), які надають можливість кожному скористатися досвідом усіх у всім різноманітні форм і змісту.

Останнє питання пов'язане з чітким розумінням сутності політичної культури України, яка значною мірою визначена історією її розвитку. За довгі роки перебування на перехресті західною і східною політичних культур власна політична культура українського народу, його ментальність сформувалися як неповторний симбіоз різних компонентів культур (з перевагою все-таки західних компонентів). Проте в посткомуністичному українському товаристві розповсюджені і мають помітний вплив уявлення, ідеї, ідеали, орієнтації, настрої, стереотипи мислення і поведінки, що культивуються радянським режимом, з одного боку, а з іншого – одвічною мрією українського народу про незалежну власну державу. Це наділяє політичну свідомість громадян певною амбівалентністю (подвійністю): вони вимагають повноту всіх політичних прав і свобод, але не заперечують відновлення авторитаризму; прихильно ставляться до ідеї ринкової економіки, проте вірять, що лише планова система народного господарства зможе вивести країну з кризового стану.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Політичний міф: генеза, динаміка, механізм дії.
2. Порівняльний аналіз політичних культур: Захід – Схід – Україна.
3. Політична культура українського суспільства: традиції і інновації.
5. Роль сучасних українських засобів масової інформації на формування політичної свідомості українців.

Питання для самоконтролю

1. Що таке політична свідомість?
2. Назвіть основних носіїв політичної свідомості?
3. Які ви знаєте типи та рівні політичної свідомості?
4. Що таке масова свідомість та чим вона відрізняється від звичайної свідомості?
5. Що таке політична ідеологія?
6. Що таке політична культура?
7. Дайте визначення політичної соціалізації.

Семінарське заняття 11.

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ І ТЕЧІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ (2 год.)

План

1. Традиційні соціально-політичні ідеї та течії:
 - а) лібералізм і неолібералізм;
 - б) консерватизм і неоконсерватизм;
 - в) соціалізм і сучасна соціал-демократія;
 - г) фашизм і неофашизм.
2. Новітні західні соціально-політичні ідеї:
 - а) концепції інформаційного суспільства;
 - б) альтернативні концепції.
3. Сучасні соціально-політичні доктрини католицизму, православ'я та ісламу.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ. ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Кравченко І. Лібералізм: політика и идеология // Вопросы философии. – 2006. – № 1. – С. 3 – 15.
2. Лібералізм. Антологія / Упорядники О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2002. – 1126 с.
3. Націоналізм. Антологія / Упорядники О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 872 с.
4. Пазенюк В. Демократія і людина. Теорія і українська дійсність // Політика і час. – 2003. – № 2. – С. 3 – 15.
5. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. Переклад з англійської. – К.: Основи, 1997. – 838 с.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання, слід виходити з того, що до традиційних соціально-політичних ідей та течій відносяться лібералізм, консерватизм, соціалізм, соціал-демократія, релігійні концепції та доктрини.

Друге питання пов'язане з аналізом іншої групи соціально політичних ідей, до яких відносяться теорія постіндустріального суспільства, теорія соціальної держави та альтернативні соціально-політичні течії.

Відповідь на третє питання пов'язане з безпосереднім з'ясуванням сучасної ідеології католицизму, яка уважно стежить за динамікою соціально-політичних процесів і дає досить виважено-реалістичну оцінку навколишній дійсності. Сучасний світ сприймається в усій його різноманітності і у взаємозалежності всіх країн і народів, що складають світове співтовариство. Визнання єдності світу служить передумовою для висновку про необхідність єдиної солідарної політики у вирішенні глобальних проблем, ліквідації поділу його на військово-політичні блоки і протистояння Північ - Південь. В енцикліці папи Іоанна Павла II «Центезімум аннус» («Сотий рік», 1991) робиться принциповий висновок про мир і процвітання як загальнолюдське благо. У православ'ї, на відміну від католицизму, відсутня впорядкована система прийняття і реалізації соціально-політичних документів. Ідеологи православної церкви вважають, що розробка власної соціальної програми не входить до обов'язків церкви, оскільки це суперечить євангельським заповідям. Православна церква ніколи не претендувала ані на світське панування, ані на боротьбу за державну владу. Православ'я розв'язувало це питання таким чином: церква і держава мають особливі і відмінні суспільні завдання, але надають одна одній підтримку в боротьбі за благо; держава править, але не вказує церкві і не займається примусовим місіонерством. Знаряддя церкви є не партійна політика і політичні інтриги, а настанови, викриття аморалізму і заклики до совісті. Іслам відіграє надзвичайну роль у соціально-політичному житті мусульманських країн. Інтегруюча функція релігії виявляється не в чисельності її прибічників, а в ідейно-інституціональній злитості мусульманської общини (умми). Теоретично вона об'єднує всіх мусульман світу незалежно від їх етнічної і культурної належності. Такий статус ісламу унеможливує розмежування духовних і соціально-політичних функцій улемів - служителів мусульманського культу. Вони, як і сотні років тому, в період арабського халіфату, і в більш

пізні часи, впливають на духовне життя і виступають у ролі активних суб'єктів політики. Після іранської антишахської революції роль авторитетів ісламу у визначенні політичного курсу своїх країн стала ще більш вагомою.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає суть традиційного та нового консерватизму?
2. В чому полягає суть сучасного лібералізму?
3. Соціально-політичні концепції комуністичного та соціал-демократичного рухів.
4. Соціально-політичні ідеї анархізму, троцькізму та “нових лівих”.
5. Що уявляють собою концепції постіндустріального суспільства та соціальної держави?
6. Як пов'язані політика та релігія?
7. Соціальна ідеологія ісламу та її вплив на політику.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Неоконсерватизм: цінності, ідеї, політика.
2. Антиномія рівності та свободи у лібералізмі.
3. Специфіка соціал-демократичної ідеології.
4. Націоналізм на порозі XXI століття.
5. «Соборність» як парадигма політичної свідомості в Україні.

Семінарське заняття 12.

ПОЛІТИЧНА СУБ'ЄКТНІСТЬ ЕТНОСІВ ТА НАЦІЙ (2 год.)

План

1. Соціально-етнічні спільності: народ, етнос, нація.
2. Націоналізм, національні інтереси, етнополітика: визначення, сутність.
3. Етнонаціональні відносини і світовий досвід самовизначення народів.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляев Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляев. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 83бс.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Етнополітична карта світу XXI століття : Методичний і предметний коментар. – Тернопіль : Мандрівець, 2006. – 240 с.
- 2.Кривицька О.В. Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України [Текст] : [монографія] / Олена Кривицька ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. - Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ, 2015. - 325 с.
3. Кресіна І.О., Балан С.В. Політична відповідальність : суть, ознаки, особливості : наук. вид. – К., 2009. – 68 с.

Методичні вказівки

Відповідь на перше питання пов'язана з безпосереднім з'ясуванням природи соціально-етнічних спільностей: народу, етносу, нації. Соціально-етнічні спільноти посідають особливе місце серед соціальних спільнот людей, являючи собою найбільш сталі історично сформовані угруповання людей, взаємовідносини між якими виступають

важливим фактором історичного розвитку людства. До таких спільнот зазвичай зараховують етнос, плем'я, народність, націю.

У другому питанні важливо проаналізувати сутність етнополітики. Етнополітику розуміють у двох значеннях: 1) як галузь політології, що вивчає політичну суб'єктність таких спільнот, як етнос (народ), етнічні групи, нація; 2) як політику держави у сфері етнічних відносин, формування і консолідації нації. Щоб правильно визначити поведінку суб'єктів етнополітики, потрібно з'ясувати такі основні поняття, як етнос, етнічна група, нація, націоналізм, національні меншини, етнічні конфлікти тощо.

Розгляд третього питання передбачає аналіз етнонаціональних відносини та світового досвіду самовизначення народів. Самовизначення народів, націй неможливе без розв'язання проблеми національно-територіального розмежування. Як свідчить світовий досвід, вона належить до найскладніших і найгостріших проблем. Тож питання полягає в тому, як реалізувати це право, беручи до уваги історичні умови тієї чи іншої нації, прийнятні форми його реалізації. Політологи вважають, що право на самовизначення може бути реалізоване у двох формах, через які народи та нації висловлюють своє ставлення до використання цього права: відокремлення і возз'єднання.

Теми рефератів:

1. Національна ідея: витоки, історія, сучасність.
2. Політико-правові аспекти сучасних національних відносин
3. Сучасні інтерпретації феномена націоналізм
4. Досвід врегулювання міжнаціональних відносин в поліетнічних країнах.

Питання для самоконтролю

1. Що є спільного в поняттях «етнос», «національність», «нація»?
2. Коли виникла національна проблема, які причини її появи та основні форми вияву?
3. Чим відрізняється самовизначення націй від сепаратизму?
4. Порівняйте процеси національного самовизначення в колишніх колоніях третього світу і в пострадянських країнах?

Семінарське заняття 13. ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ (2 год.)

План

1. Суть політичного процесу. Типологія політичних процесів.
2. Структура та форми перебігу політичного процесу. Політична діяльність
3. Політичні конфлікти та способи їх врегулювання.
4. Політична поведінка та політична участь: сутність, типологізація, форми.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляев Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляев. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посібник. – 2-ге вид. – К. : КНТ, 2009. – 574 с.

2. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально- політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) // Соснін О.В., Воронкова В. Г., Постол О. Є. – Київ: Центр навч. літ., 2015. – 554 с.
3. Шергін С.О. Політологія міжнародних відносин: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Шергін. - К. : Дип. акад. України при МЗС України, 2013. - 200 с.

Методичні вказівки

Розглядаючи перше питання, слід виходити з того, що політичний процес розкриває дві фундаментальні форми політичного волевиявлення громадян. По-перше, це різноманітні способи презентації рядовими учасниками політичного процесу своїх інтересів у різноманітних видах формулювання індивідами й соціальними спільнотами, соціальними верствами вимог, що відповідають їх реальним або уявним інтересам і переносять вимоги в центр політичної боротьби або в сферу прийняття політичних рішень, а, по-друге, форми прийняття і реалізації управлінських рішень, що здійснюються політичними лідерами та політичними елітами.

Друге питання пов'язане з аналізом структури політичного процесу, що включає: систему політично-владних стосунків і політичну діяльність соціальних спільнот, верств та індивідів. Політична діяльність - сукупність політичних дій соціальних спільнот, соціальних верств - класів, націй, політичних партій та рухів, і індивідів, спрямована на реалізацію їх політичних інтересів, насамперед, завоювання та утримання влади. На відміну від інших форм діяльності, політична діяльність - прагматична і тісно пов'язана з реально існуючим суспільно-політичним ладом, не виконує прогностичні, теоретико-конструктивні функції.

Відповідь на третє питання пов'язане з безпосереднім з'ясуванням політичних конфліктів. Під політикою взагалі розуміють діяльність соціальних груп та індивідів щодо реалізації своїх суперечливих інтересів для досягнення й утримання влади. Політика з'являється там і тоді, де і коли суспільство диференціюється на різні групи з розбіжними інтересами. Якщо суспільство перестає бути однорідним, потрібен якийсь інструмент регуляції взаємин між соціальними групами, що виділилися. Такий інструмент був винайдений - ним стала держава, тобто політична організація, що є системою установ, котрі володіють верховною владою на певній території.

Останнє питання пов'язане з чітким розумінням сутності основних форм політичної поведінки. Для розуміння сутності політики, форм її існування важливе значення мають дослідження у галузі політичної поведінки. Це одна з базових політологічних категорій, яка характеризує взаємодію суб'єктів з політичною реальністю, охоплює їх дії та орієнтації щодо явищ політичного життя. Найбільш загальну типологію політичної поведінки запропонував М. Вебер. Залежно від ступеня участі людей у здійсненні влади він розрізняв три рівні політичної поведінки й відповідно три категорії політичних суб'єктів: 1) політики за випадком; 2) політики за сумісництвом; 3) політики за професією.

Теми рефератів

1. Лобізм як політична технологія.
2. Політико-правове виховання молоді як засіб запобігання політичним конфліктам.
3. Міжнародні організації та їх роль у розв'язанні конфліктних і кризових ситуацій.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть специфічні методи прийняття політичних рішень.
2. Чим викликана значна кількість «брудних технологій» у виборчих кампаніях в Україні?
3. Проаналізуйте різні аспекти мотивації політичної участі – ідеологічний, нормативний, рольовий.
4. Якими специфічними ознаками характеризується політична поведінка «опозиційного типу»?

Семінарське заняття 14.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС (2 год.)

План

1. Світовий політичний процес: поняття, суб'єкти, закономірності.
2. Поняття міжнародних відносин.
3. Україна в системі міжнародних політичних відносин.
4. Національна безпека і національні інтереси України

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляєв Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляєв. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 836с.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

1. Ліпкан В.А.Національна безпека України: навч. посібник. – 2-ге вид. – К. : КНТ, 2009. – 574 с.
2. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально- політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) // Соснін О.В., Воронкова В. Г., Постол О. Є. – Київ: Центр навч. літ., 2015. – 554 с.
3. Шергін С.О. Політологія міжнародних відносин: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Шергін. - К. : Дип. акад. України при МЗС України, 2013. - 200 с.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати сутність світового політичного процесу. Також варто звернути увагу на рівні міжнародних відносин. Світова (міжнародна) політика - це сукупна політична діяльність основних суб'єктів міжнародних відносин: інтегрований процес, виражений у діяльності держав та інших легітимних і загальноновизнаних органів та організацій світового масштабу.

При відповіді на друге питання головну увагу важливо зосередити на встановленні суті міжнародних відносин. Міжнародні відносини — це сукупність різноманітних відносин (політичних, економічних, дипломатичних, ідеологічних) між національними державами або групами національних держав, а також створеними ними світовими й регіональними організаціями, у процесі взаємодії яких складається певний світовий або регіональний правовий порядок.

При відповіді на третє питання варто проаналізувати місце України в сучасному геополітичному просторі. Звернути увагу на проблеми зовнішньої політики України, проаналізувати різні вектори стосунків України та інших держав. Місце України в системі міжнародних відносин визначається її геополітичним положенням, економічним потенціалом і зовнішньою політикою. Від СРСР Україна успадкувала значний економічний потенціал, більшу частину якого, щоправда, з різних об'єктивних і суб'єктивних причин вже втрачено. В цілому географічне розташування, розміри території, чисельність населення, потенційні економічні можливостями України дають їй змогу мати статус великої європейської держави з власною геостратегічною орієнтацією.

Національна безпека України за суспільними сферами функціонування поділяється на такі головні види: політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, науково-технологічну, екологічну, гуманітарну та воєнну безпеку.

У четвертому питанні важливо розглянути принципи забезпечення національної безпеки України:

- пріоритет прав і свобод людини і громадянина;
- верховенство права;
- пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;
- своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;
- використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Європа: формування нової геополітичної ситуації.
2. Особливості міжнародних політичних відносин на сучасному етапі.
3. Місце і роль України у сучасній геополітичній картині світу.

Питання для самоконтролю

1. В чому суть та роль у суспільстві міжнародних відносин та зовнішньої політики?
2. В чому проявляється діалектика внутрішньої та зовнішньої політики?
3. Які глобальні проблеми суспільства ви знаєте?
4. Назвіть основні напрямки сучасної міжнародної політики.
5. Сформулюйте основні принципи зовнішньої політики України.
6. Що таке геополітичні акценти зовнішньої політики?
7. Назвіть геополітичні акценти зовнішньої політики України.
8. Охарактеризуйте роль міжнародних організацій у системі міжнародних відносин.

Семінарське заняття 15. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА (2 год.)

План

1. Політична глобалістика: предмет, структура, категорії.
2. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності.
- 3 Проблема підтримки миру. Демографічна проблема.
4. Проблема подолання відсталості. Екологічна проблема.

Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Аляев Г.Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Є. Аляев. - Вид. 3-тє, випр. та допов. - Полтава : АСМІ, 2012. - 319 с.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
3. Горлач Микола Іванович та Кремень Василь Григорович Політологія: наука про політику: Підручник для студ.ВНЗ // МОН України - Київ: ЦУЛ, - 2009. - 83бс.
4. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія : підручник для студ. вищ. закладів освіти. – 5-те вид., стер. – Л. : Новий Світ-2000, 2008. – 304 с.
5. Політологія : підручник // за ред. проф. М. П. Требіна - Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : Право, 2013. - 414 с.
6. Політологія: підруч. для студ. ВНЗ // за ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка - К.: Академія, - 2010. -567с

Додаткова:

- 1 . Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально- політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) // Соснін О.В., Воронкова В. Г., Постол О. Є. – Київ: Центр навч. літ., 2015. – 554 с.
2. Федуняк С.Г. Діяльність європейських та євроатлантичних інститутів у сфері безпеки: навч. пос. для студ. ВНЗ. – Чернівці : Рута, 2008. – 327 с.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання головну увагу важливо зосередити визначенні предмету, структури політичної глобалістики. Політична глобалістика, розглянута з позиції цивілізаційного підходу, уявляє собою процес глобалізації в його історичній динаміці, як можливий результат творчого діалогу цивілізацій. Вона орієнтується на новий універсалізм – тобто таке бачення світу і людини, де особливе і часткове володіють власною логікою. При цьому її завдання полягає у розробці попереджуючого знання та пояснення прийнятних альтернатив майбутнього, що є у розпорядженні людини. В цьому сенсі однією з головних проблем політичної глобалістики є розробка нової концепції діалогу цивілізацій як адекватної відповіді на глобальні виклики часу.

При відповіді на друге питання необхідно з'ясувати сутність політичних аспектів глобальних проблем сучасності. Слово «глобальний» означає «що стосується всього людства». Це не якась проблема однієї держави (хай і дуже важлива). Таким чином характеризується явище всепланетного масштабу. Друге слово - «політичні» - особливо важливо. Воно, по суті, відкидає частину проблем, робить їх другорядними по відношенню до тих, що описує даний термін. Залишаються тільки ті питання, які можна вирішити політичними способами. Тобто дане слово позначає негативні явища планетарного масштабу, регульовані управлінськими рішеннями довготривалого характеру.

У четвертому питанні важливо розглянути глобальні проблеми сучасності. Це проблеми, які зачіпають життєво важливі інтереси усього людства, усіх держав, народів, кожного мешканця планети, виступають в якості об'єктивного чинника розвитку сучасної цивілізації, набувають надзвичайно гострого характеру й загрожують не тільки позитивному розвитку людства, а й загибеллю цивілізації у випадку незнаходження конструктивних шляхів їх вирішення, та потребують для свого вирішення зусиль усіх держав і народів, усієї міжнародної спільноти.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Політична глобалістика: передумови виникнення та коло проблем.
2. Теоретичні передумови виникнення глобалістики.
3. Антиглобалізм: вимоги та перспективи

Питання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте прояви глобалізації в різних сферах суспільного життя та спробуйте сформулювати основні парадокси глобалізації. Які, на Ваш погляд, причини цих парадоксів та можливі наслідки їх невирішеності?
2. Якби у Вас була можливість вирішити глобальні проблеми, то яку з них Ви вирішили б в першу чергу?
3. Вкажіть на зв'язок між соціально-економічними та глобальними проблемами сучасності.
4. Що призвело до виникнення глобальних проблем людства?
5. Чи впливає і яким чином рівень політичної культури на розв'язання глобальних проблем?
6. Яка роль відводиться політиці у розв'язанні глобальних проблем?
7. Які форми прояву глобальних проблем у політиці Ви знаєте? Які вектори є пріоритетними в зовнішньополітичній діяльності України?
8. В своїй книзі „Кінець історії?” Фукуяма Ф. стверджує, що кінець історії пов'язаний із тріумфом лібералізму, його ідеалами рівності та свободи. Чи згодні Ви з таким твердженням

Питання до заліку

1. Предмет і метод політичної науки. Місце політології в системі суспільних наук.
2. Поняття та функції політики.
3. Співвідношення політики, релігії, економіки і права.

4. Політичні відносини, політична свідомість, політична організація як складові елементи політики.
5. Політична думка Стародавнього світу та середньовічні релігійно-політичні концепції.
6. Політична думка Нового часу.
7. Європейська політична думка ХУІІІ-ХІХ ст.
8. Основні течії і школи нової західної політичної науки.
9. Еволюція української політичної думки.
10. Сучасний стан розвитку політичної думки в Україні.
11. Поняття політичної влади. Суб'єкти та об'єкти політичної влади.
12. Ресурси політичної влади.
13. Легітимність політичної влади. Підстави легітимності.
14. Поняття політичної еліти. Класичні та сучасні теорії еліт.
15. Сучасний стан і тенденції розвитку політичної еліти України.
16. Поняття та основні ознаки політичного лідерства.
17. Системи класифікації політичних лідерів.
18. Поняття та механізм функціонування політичної системи.
19. Поняття та класифікація політичних режимів.
20. Загальна характеристика авторитарних політичних режимів.
21. Поняття та основні ознаки демократії.
22. Особливості функціонування і розвитку посттоталітарних політичних режимів.
23. Поняття та структура громадянського суспільства.
24. Співвідношення громадянського суспільства і держави.
25. Держава, її ознаки, функції та місце у політичній системі суспільства.
26. Сутність монархії як форми державного правління. Особливості інституту монархії в сучасних умовах.
27. Поняття республіки. Характерні риси парламентської, президентської і змішаної форм республіканського правління.
28. Особливості форми державного правління і державного устрою України.
29. Поняття та основні принципи правової держави. Співвідношення правового і соціального принципів державності.
30. Основні шляхи формування правової держави в Україні.
31. Поняття та ознаки політичної партії. Місце партій в політичній структурі суспільства.
32. Поняття партійної системи. Типи партійних систем в сучасному світі.
33. Партійна система в сучасній Україні: особливості процесу формування та функціонування.
34. Політичні рухи та громадські об'єднання в Україні.
35. Поняття груп інтересів, їх роль у житті сучасного суспільства.
36. Поняття і функції політичної соціалізації.
37. Типи та основні етапи політичної соціалізації.
38. Поняття і основні різновиди політичної поведінки.
39. Електоральна поведінка. Мотиви електоральної поведінки.
40. Поняття політичного протесту, його основні різновиди.
41. Поняття, структура та функції політичної культури.
42. Політичні стереотипи, символи та міфи в системі політичних уявлень.
43. Політичні субкультури. Специфіка молодіжної політичної субкультури.
44. Регіональні особливості сучасної політичної культури в Україні.
45. Поняття, основні властивості та функції політичної ідеології.
46. Класифікація сучасних політичних ідеологій.
47. Політичний розвиток та політична модернізація.
48. Поняття і сутність політичного конфлікту. Основні підходи до вивчення політичних конфліктів.
49. Стадії розвитку політичного конфлікту.

50. Типологія політичних конфліктів.
51. Поняття політичної кризи. Види політичних криз.
52. Поняття та основні різновиди виборчої системи.
53. Виборча система в Україні.
54. Основні етапи виборчого процесу. Роль передвиборної кампанії у виборчому процесі.
55. Природа, зміст і основні принципи міжнародної політики.
56. Міжнародні відносини на сучасному етапі: характеристика і тенденції розвитку. Україна в системі міжнародних відносин.
57. Структура, функції і категорії геополітики.
58. Основні геополітичні регіони сучасного світу. Місце України в сучасній геополітичній картині світу.
59. Поняття та класифікація глобальних проблем сучасності. Політичні способи вирішення глобальних проблем людства.
60. Міжнародна безпека і глобальний політичний процес: проблеми формування нового міжнародного політичного порядку.

Література

1. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 312 с.
2. Гелей С, Рутар С. Політологія: Навч. посібник. 3 вид., перероблене і доповнене. - К.: Знання, 1999. - 427с.
3. Політологія у схемах, таблицях, визначеннях: Навч. посібник / За ред. І.С.Дзюбка, І.Г.Оніщенко, К.М.Левківського, З.І.Тимошенко. - К.: УФІМБ, 1999. - 161 с.
4. Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа, 1998. -415 с.
5. Політологія. Підручник для студентів вузів / За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка. - К.: Академія, 1998. - 368 с.
6. Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. - Тернопіль: Астон, 1998. -158 с.
7. Основи політичної науки: Курс лекцій / За ред Б.Кухти. - Ч. 3. Політична свідомість і культура. - Львів: Кальварія, 1998. - 556 с.
8. Швидяк О.М. Політологія. Практикум: навч.-метод. посібник. - К.: ІЗМН, 1997. - 164 с.
9. Абетка українського політика. Довідник / М.Томенко (керівник авт. кол.). - К.: Смолоскип, 1997. - 218 с.
10. Бебик В.М. Політологія: Теорія, методологія, практика: Підручник. - К.: МАУП, 1997. - 248 с.
11. Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна: Навч. посібник. - К.: АМУПП, 1997. - 200 с.
12. Основи етнодержавознавства: Підручник / За ред. Ю.І.Римаренка. - К.: Либідь, 1997. - 656 с.
13. Основи політичної науки: Курс лекцій / За ред Б.Кухти. - Ч. 2. Політичні процеси, системи та інститути. -Львів: Кальварія, 1997. - 336 с.
14. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вузів. - К.: Генеза, 1997. - 400 с.
15. Себайн Д.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки. -К.: Основи, 1997. - 838 с.
16. Хто є хто в європейській та американській політичній науці. Малий політологічний словник / За ред. Б.Кухти. -Львів: Кальварія, 1997. - 288 с.
17. Лазоренко О.В., Лазоренко О.О. Теорія політології. Навч. посібник. - К.: Вища школа, 1996. - 179 с.
18. Політологія. Кінець XIX - перша половина XX ст. Хрестоматія / За ред. О.І.Семкіна. - Львів: Світ, 1996. - 800 с.
19. Рябов С.Г., Томенко М.В. Основи теорії політики. -К.: Тандем, 1996. -192 с.

20. Скиба В.Й., Горбатпенко В.П., Туренко В.В. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки. -К.: Основи, 1996.-718 с.
21. Бодуен Ж. Вступ до політології. - К.: Основи, 1995. -174 с.
22. Політологія посткомунізму. Політологічний аналіз посткомуністичних суспільств. - К.: Політична думка, 1995. -368 с.
23. Томенко М.В. Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії. - К.: Українська перспектива, 1995. - 103 с.
24. Українська політологія: витоки та еволюція / За ред. Ф.М.Кирилюка. - К.: Ватра, 1995. - 328 с.
25. Гаєвський Б. Українська політологія. Концептуальні засади. - К., 1994. - 144 с.
26. Кухта Б.Л. З історії української політичної думки: Тексти лекцій. - К.: Генеза, 1994. - 368 с.
27. Потульницький В.А. Теорія української політології: Курс лекцій. - К.: Либідь, 1993. - 191 с.
28. Конспект лекцій з курсу "Політологія" для студентів усіх форм навчання / І.С.Дмитрів, В.А.Кулик, О.М.Рудакевич та ін. -Тернопіль: ТІНГ, 1992. - 44 с.
29. Ніконенко В.М. Політологія (курс лекцій). -Тернопіль, 1992. - 256 с.
30. Основы политологии / Под ред. А.Боднара. - К., 1991. - 144 с.

Глосарій

Абсентеїзм (від лат. *absentia* – відсутність) – неучасть громадян, які володіють активним виборчим правом, у голосуванні на виборах та референдумах. Найбільш значущі причини абсентеїзму – низька політична і правова культура прошарків населення, яка породжує байдужість до політичного і відчуження від нього (пасивний абсентеїзм). У меншій мірі абсентеїзм – результат відмови від участі у виборах з політичних мотивів, наприклад, незгода з винесеним питанням на референдумах, негативне ставлення до всіх кандидатів на президентських виборах і т.п. (активний абсентеїзм).

Абсолютизм (від лат. *absolutus* – безумовний) – необмежена монархія, форма державного правління, за якої політична влада концентрує в руках однієї особи – монарха. Для абсолютизму характерний найвищий ступень централізації державної влади. Монархічна влада змогла досягти більшої, ніж в інших країнах, самостійності, наприклад, у Франції XIV – перш. пол. XVIII ст., в Росії – XVIII – XIX ст.

Автаркія (від грец. *autarkeia* – самозадоволення) – політика та ідеологія, спрямована на відокремлення економіки однієї держави чи групи держав від економіки інших країн з метою створення замкнутої системи господарювання, зорієнтованої на самозабезпечення.

Автократія (від грец. *autokrateia* – самовладдя) – система управління суспільством чи державою, за якої одній особі належить виключна й необмежена верховна влада.

Автономія – широке внутрішнє самоуправління політико-національного утворення в межах єдиної держави, здійснюється на територіях, компактно заселених народностями, що мають специфічні особливості мови, побуту та економічного життя.

Авторитаризм (від лат. *auctoritas* – влада, вплив) – політичний режим встановлений або нав'язаний такою формою влади, яка сконцентрована в руках однієї особи або в одному її органі і принижує роль інших, перш за все представницьких її інститутів.

Активне виборче право (право голосу) – право приймати участь у якості виборця на президентських виборах, виборах у Верховну Раду і в органи місцевого самоврядування. Згідно зі ст.69 Конституції України право вибирати мають громадяни України, які на день виборів або референдуму досягли 18 років. Громадяни, визнані в судовому порядку недієздатними, не мають права голосу.

Анархізм (від грець. *anarchia* – безвладдя) – ідейно-теоретична й суспільно-політична течія, в основу якої покладено заперечення інституціонального, насамперед державного, управління суспільством.

Аристократія (від грець. *aristokratia* – влада найкращих, найзнатніших) – форма правління, за якою державна влада належить привілейованій меншості; вищий,

привілейований стан (група) певного суспільства, що володіє особливими правами чи можливостями.

Багатопартійна система – сукупність відносин між партіями, коли жодна з них не має явної переваги, а влада здійснюється коаліціями, які змінюються за своїм складом. Її особливості: боротьба кількох політичних партій за державну владу, як відображення реальних соціально-політичних інтересів і прагнення до їх задоволення; періодична зміна партій при владі, що виключає можливість застою і переродження; наявність антисистемних партій, а також антисистемної опозиції; виявлення волі народу як засобу вибору суспільних сил, партій і політичних лідерів, здатних виконати початкові політичні завдання.

Безпосередня демократія – пряме здійснення влади народом у загальнодержавних і місцевих масштабах, різні форми прийняття самим населенням рішень загального і місцевого характеру. Однією з найважливіших серед таких форм є референдум.

Безпосередню демократію відрізняють від представницької демократії – здійснення влади через вибрані народом представницькі органи. В сучасній демократичній державі ці дві форми покликані, перш за все, доповнювати одна одну для забезпечення демократичних форм правління і політичного режиму. Вони тісно переплетені між собою вже тому, що самі вибори представницьких органів є формою прямого здійснення влади народом.

Бікамералізм (від англ. bicameral – двопалатний) – двопалатне влаштування найвищого законодавчого і представницького органу в державі. Верхні палати парламенту тієї чи іншої держави, як правило, виконують контрольну функцію щодо дій та рішень нижньої палати й уряду, а подекуди мають також право законодавчого вето. У федеративних державах вони виконують функції репрезентації й захисту інтересів суб'єктів федерації. У двопалатних парламентах нижні палати обираються безпосередньо населенням, членами ж верхніх палат стають внаслідок загальних виборів (сенат США), делегування урядів суб'єктів федерації (бундесрат ФРН), призначення (канадський сенат) або ж спадкоємного наслідування (палата лордів у Великій Британії).

Більшість – кількісне переважання прихильників якоїсь ідеї чи рішення над їхніми противниками. Більшість вважається найпершою засадою демократичного способу прийняття спільних рішень, головною й необхідною умовою обрання кандидата на виборну посаду. Розрізняють більшість відносну – хоча б на один голос більше від суперника чи альтернативної пропозиції, абсолютну – коли на користь якогось рішення віддали свої голоси 50 відсотків голосуючих плюс ще хоча б один, і кваліфіковану (її ще називають конституційною) – вона може дорівнювати двом третинам або навіть трьом чвертям усього складу тих, хто приймає рішення чи здійснює обрання.

Біхевіоризм (від англ. behavior – поведінка) – психологічний напрям у політології та соціології, що орієнтує на вивчення проблем політики і політичних відносин крізь призму поведінки особи і груп, як сукупність різноманітних реалій на вплив оточуючого середовища. Ідеї біхевіоризму були сформульовані американським політологом Артуром Бентлі, а потім розвинуті пізніше Ч.Мерріамом та Г.Лассуелом. Біхевіоризм в ХХ ст. був головним методологічним напрямком в західній політології.

Буддизм (від санскр. buddha; букв. просвітлений істиною) – одна з трьох (поряд з християнством й ісламом) світових релігій, що виникла з течії давньоіндійської філософії на межі VI – V ст. до Різдва Христового. Його засновником вважається Сіддхартха Гаутама, котрий потім отримав ім'я Будди.

Бюрократія (від франц. bureaucratie – букв. панування канцелярії) – прошарок людей, пов'язаний з системою державного управління, що здійснюється з допомогою апарату влади, відокремленого від суспільства, що стоїть над ним і володіє специфічними функціями і привілеями.

Вето (від лат. veto – забороняю) – акт, передбачений конституціями низки країн, завдяки якому глава держави або верхня палата парламенту можуть призупинити запровадження в дію законів або рішень, прийнятих парламентом чи його нижньою палатою. Правом вето називають принцип одностайності в роботі Ради Безпеки ООН, відповідно до якого жодне рішення з питань міжнародного миру й безпеки не може бути прийняте, якщо проти нього висловлюється хоча б один постійний член Ради.

Вибори – найважливіший інститут сучасної демократії, одна з основних форм вираження волі народу і його участі в політичному процесі, і одночасно, засіб формування представницьких органів (парламенту, місцевого самоврядування) та заміщення деяких вищих державних посад (наприклад, посади президента). Вільні та демократичні вибори можливі за трьох умов: їх альтернативності (виборець має можливість надати перевагу одному з декількох кандидатів), свободи проведення виборчої кампанії, свободи волевиявлення виборців.

Виборча система – сукупність правил та прийомів, що забезпечують певний тип організації влади, участь суспільства у формуванні державних, представницьких, законодавчих, виконавчих і судових органів, вираз волі тієї частини населення, яка за законодавством вважається достатньою для визначення результатів виборів легітимними.

В світі існує три виборчі системи:

1) пропорційна система передбачає розподіл місць в парламенті або органах місцевого самоврядування між партіями в пропорційній залежності від числа поданих за них голосів виборців;

2) мажоритарна система передбачає, що для обрання кандидат повинен одержати більшість голосів виборців даного округу або країни в цілому, якщо йдеться про вибори президента;

3) змішана система, за якою частина депутатів обирається за пропорційною системою, частина – за мажоритарною.

Виборче право – конституційне право громадянина вибирати (активне виборче право) і бути обраним (пасивне виборче право) у виборні державні та муніципальні органи, а також приймати участь у референдумі. В широкому сенсі виборче право – це система правових норм, які регламентують весь виборчий процес.

Влада – це реальна здатність, право і можливість розпоряджатися будь-ким, будь-чим; здійснювати вирішальний вплив на долю, поведінку та діяльність людей з допомогою різноманітних засобів: права, авторитету, волі, насильства.

Влада державна – це влада, що здійснюється з допомогою відокремленого апарату на певній території, на яку розповсюджується державний суверенітет і яка має можливість використати засоби організованого і законодавчо конституційованого насильства. Державна влада - найбільш повний вираз політичної влади.

Влада політична – будь-яка організована воля однієї групи людей по відношенню до іншої, яка здійснює підпорядкування в ім'я загальної мети.

Вождизм – тип владних відносин, оснований на особистій відданості персоні, якій належить верховна влада. В політиці вождизм проявляється в ідеологізованих, централізованих суспільствах.

Геополітика (від грець. geos – Земля + політика) – одне з фундаментальних понять теорії міжнародних відносин, що характеризує місце і конкретно-історичні форми впливу територіально-просторових особливостей положення держави (або блоку держав) на локальні, регіональні, континентальні і глобальні міжнародні процеси.

Теорія і практика геополітики засновані на взаємоув'язуванні географічних, геостратегічних, соціально-політичних, військових, демографічних, економічних та інших факторів. Всі ці різноманітні чинники національної могутності розглядаються з позиції співвідношення сил у регіоні або в усьому світі в цілому.

Глобалізм (від франц. global – загальний, всесвітній) – політична практика, зорієнтована на розв'язання локальних суспільних проблем з урахуванням їхнього взаємозв'язку з проблемами зовнішніми, більш загальними, з передбаченням їх наслідків для світових процесів.

Глобальні проблеми сучасності (від франц. global – загальний, лат. globus – куля) – проблеми, що зачінають життєво важливі інтереси всього людства, всіх держав і народів, кожного жителя планети і вимагають для свого вирішення об'єднання зусиль усіх країн і народів, міжнародної співпраці, йдеться про виживання самого роду людського. Найважливіша з глобальних проблем – побудова без'ядерного світу і ліквідація всіх видів зброї масового знищення, запобігання ядерної війни. До основних глобальних проблем

відносяться: екологічна, сировинна, енергетична, демографічна, продовольча, подолання економічної відсталості країн, що розвиваються, освоєння космічного простору, боротьби з СНІДом та іншими епідеміями, з міжнародним тероризмом тощо.

Глобальні протиріччя – це комплекс проблем, які закономірно виникають в результаті ускладнення відносин між людством і природою, надмірного накопичення невирішених проблем суспільного розвитку. Системний характер виникаючих проблем вимагає комплексного, колективного підходу до їх вирішення різними державами, всім світовим співтовариством. Дії по їх подоланню повинні носити обов'язково сумісний характер і розповсюджуватись на всю планету.

Глобалістика (від лат. globus – куля) – система міждисциплінарних наукових знань про життєво важливі загальнолюдські проблеми.

Глобалістика політична – один із напрямів сучасної глобалістики, що вивчає політичні аспекти глобальної проблематики, політичні причини виникнення і загострення загальнолюдських проблем, а також шляхи їх вирішення, пов'язані з політичною сферою життєдіяльності суспільства. В політичній глобалістиці виділяються чотири основних підходи до пізнання феномена глобальних проблем під політологічним кутом зору:

- 1) дослідження політичних аспектів загальнолюдських проблем в цілому;
- 2) політологічний аналіз глобальних проблем;
- 3) вивчення проявів глобальних проблем в конкретних регіонах світового співтовариства та їх впливу на розвиток там політичної ситуації;
- 4) формування теоретико-методологічних основ політико-глобалістських досліджень.

Глобалізація – це процес формування у світовому масштабі єдиного фінансово-інформаційного простору на основі нових переважно комп'ютерних технологій.

Громадська думка – публічно висловлене ставлення великих груп людей до суспільних справ: проблем розвитку політичної системи, економіки, освіти тощо.

Громадське об'єднання – добровільна організація, що утворилась в результаті вільного волевиявлення громадян, які об'єдналися на ґрунті спільних інтересів. Згідно з українським законодавством громадським об'єднанням визнається будь-яке об'єднання громадян, що не переслідує комерційної мети: політичні партії, масові рухи, профспілки, творчі спілки, технічні, наукові, культурно-просвітні, спортивні громади, фонди і т.д.

Громадянське суспільство – сукупність існуючих в суспільстві неполітичних відносин (економічних, духовних, моральних, сімейно-побутових та ін.), того боку життєдіяльності суспільства та окремих індивідів, яка знаходиться поза сферою впливу держави; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага.

Громадсько-політичні клуби – неполітичні об'єднання громадян, які обговорюють і роблять спробу вирішення найважливіших громадських питань.

Громадянські організації – організації, створені з метою реалізації та захисту громадянських політичних, економічних, соціальних і культурних прав, інтересів людини, які сприяють розвитку творчої активності й самостійності громадян, їх участі в управлінні державними та громадськими справами.

Групи інтересів – групи людей, об'єднаних спільністю усвідомлених потреб та інтересів і прагненням їх захистити.

Група тиску – суспільно-політичне об'єднання, яке прагне задоволення власних інтересів через вплив на державну владу або політичні партії. Від партій група тиску відрізняється тим, що вона безпосередньо не бореться за владу, не бере участі в керівництві та управлінні державою.

Дарвінізм соціальний, або соціал-дарвінізм – біологізаторська течія кінця XIX – початку XX ст. в суспільних науках. Суть соціал-дарвінізму складається у перенесенні біологічних законів на розвиток суспільства. В межах цієї течії політологія займається питанням, в якій мірі політичні інститути відповідають біологічній природі людини.

Двопартійна система – це така організація партійного життя, коли дві партії по чергово беруть участь у здійсненні політичної влади і досягають успіху у виборчій боротьбі. Якщо

одна із партій завоює більшість у парламенті, інша стає в опозицію до неї. (Приклад : США, Велика Британія)

Деідеологізація міжнародних відносин – ідеологізація міжнародних відносин, що тривала в СРСР більш 70 років, означала тотальне підпорядкування їх завданням класової боротьби і трактувала їх як вираження класових (пролетарських і буржуазних) інтересів, сфокусованих в політиці держав, що належать до протилежних ідеологічних таборів. Найбільшої ідеологізації міжнародні відносини досягали під час "холодної війни", що велася з середини 40-х рр. до середини 80-х рр. Людство розділялося на дві протилежні соціально-економічні системи – капіталізм і соціалізм. Це був біполярний (двополюсний), конфронтаційний світ. Усвідомлення неминучості знищення цивілізації у випадку розв'язання ядерної війни привело керівників провідних держав до рішучої зміни міжнародної політики.

Сталося поступове звільнення від ідеологічної зашореності, класовий підхід був визнаний неспроможним і замінений на глобалістський. Не класові, а загальнолюдські інтереси лягли в основу зовнішньої політики різних держав світу. Відбулася деідеологізація міжнародних відносин. (лат. "de" означає відміну, скасування).

Демократія – форма правління політичної, соціальної організації суспільства, заснована на визнанні народу джерелом влади, його права приймати участь в вирішенні державних справ в поєднанні з широкою гарантією прав і свобод.

Декларація – в конституційному значенні юридично-політичний документ, який констатує принципові зміни в державному устрої країни. Починаючи з американської Декларації незалежності 1776 р., декларації як конституційний документ (а їх було немало в політичній історії ХІХ – ХХ ст.) пов'язані з проголошенням самостійності нових держав (головним чином, в результаті визволення від колоніальної та іншої політичної залежності) або зі зміною державної влади в існуючих державах (переважно внаслідок революцій). Як правило, основні положення декларації (а деколи й декларація в цілому) відтворюються пізніше в конституції. Будь-які декларації, однак, зберігають також самостійне значення як акти, що започаткували нову державність. Декларація про державний суверенітет України прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990р.

Держава – базовий інститут політичної системи і політичної організації суспільства, який створюється для налагодження життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення у соціально-неоднорідному суспільстві з метою забезпечення його цілісності й безпеки, задоволення загально-соціальних потреб.

Державно-територіальний устрій – територіально-політична організація держави, політично-правовий статус її складових частин та принципи їх взаємовідносин з центральними органами влади і між собою.

Диктатор – правитель, якому належить необмежена влада, що нехтує законами і здійснює з допомогою насилля одноосібне управління державою.

Диктатура – необмежена політична, економічна та ідеологічна влада, що здійснюється строго обмеженою групою людей на чолі з лідером, ім'я якого чи соціально-політична ідея ними використовується.

Дисидентство – опозиція (як правило, серед інтелігенції) авторитарній або тоталітарній системі, яка використовує ненасильницькі засоби (самвидав, демонстрації протесту); головним об'єктом її критики є становище з правами людини і свободою слова в недемократичних суспільствах. Цей рух сприяв лібералізації комуністичної системи, а його організації були першими проявами зародження громадянського суспільства. Деякі дисиденти потім стали державними політичними діячами (В. Гавел, А. Сахаров, В. Чорновіл).

Договір суспільний – філософське та політологічне вчення про походження, сутність і функції держави, згідно з якими її виникнення пояснюється як наслідок добровільної угоди громадян, які делегують державі свої основні права. Ж.-Ж. Руссо у творі "Про суспільний договір, або Принципи політичного права" (1762 р.) доводить, що держава з'являється внаслідок переходу людства від "природного стану" до цивілізації, яка, запровадивши приватну власність, породила нерівність і гострі суперечності, що й зумовило укладення

соціального контракту щодо утворення суспільного інституту, мета якого – забезпечення громадянського миру і злагоди.

Еліта – верства, суспільна меншість, представники якої володіють такими соціальними та інтелектуальними якостями, які дають їм можливість відігравати провідні ролі в усьому суспільстві або в окремих його сферах.

Еліта політична (від франц. elite – краще, відбірне, вибране) – меншість суспільства, що становить собою достатньою мірою самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї.

Ембарго (від ісп. накладення арешту, заборона) – засіб політичного та економічного тиску однієї держави (або держав) на іншу державу (або держави) шляхом обмеження або цілковитого припинення їх торгівельно-економічних зв'язків; заборона державної влади на ввіз або вивіз із своєї країни в іншу країну товарів або валюти. Ембарго може бути застосовано як у воєнний, так і в мирний час, може прийняти форму економічної блокади або репресивного економічного діяння на державу.

Статут ООН передбачає можливість установа колективного ембарго як однієї з примусових мір, що здійснюються державами-членами ООН за рішенням Ради Безпеки з метою підтримки чи відновлення міжнародного миру та безпеки проти держави, дії якої складають загрозу міжнародній безпеці.

Екстремізм (від лат. extremus – крайній) – в ідеології й політиці схильність до крайніх поглядів і способів досягнення певних цілей. Екстремісти виступають проти існуючих громадських структур та інститутів, намагаючись підірвати їхню стабільність, розхитати й ліквідувати їх силою заради своїх групових цілей.

Експансіонізм (від лат. expansio – розширення, розповсюдження) – стиль і принцип політичного мислення і державна політика, котрі ґрунтуються на уявленні, начебто метою зовнішньої політики є неухильне розширення кордонів впливу з допомогою дипломатичного тиску і збройного вторгнення. Крайнім проявом експансіонізму є загарбницькі війни.

Екологія політична – галузь політичної науки, що досліджує взаємовідносини держав, політично організованих груп і окремих громадян з фізико-географічним і соціокультурним середовищем. Важливим об'єктом її досліджень є політичні методи й способи розв'язання глобального протиріччя між суспільством і навколишнім середовищем. В свою чергу ця нова наукова дисципліна впливає на розвиток традиційної політології.

Електорат (від франц. electeur – обираю) – корпус виборців, сукупність громадян, які користуються активним виборчим правом, тобто правом обирати когось до складу органів влади.

Етатизм (від фран. etat – держава) – термін, що застосовується для характеристики зростання держави в економічному та політичному житті суспільства. Поняття, що розглядає державу як найвищий результат та мету суспільного розвитку.

Етнос – стійка сукупність людей, яка належить до певного народу, проживає на території чи в складі іншого народу і зберігає свою культуру, побут, мовні та психологічні особливості.

Етнічна спільність – спільність людей, об'єднаних приналежністю до одного етносу; вона відрізняється від інших етносів мовою, культурою тощо.

Етнополітика – цілеспрямована діяльність по регулюванню стосунків між етносами, націями і етнонаціональними групами (народами), проявляється в свідомій взаємодії державних та громадських організацій, які орієнтовані на розвиток міжнаціональних і міжетнічних стосунків з метою їх стабілізації, нормалізації та гармонізації.

Євро та єврозона – 1 січня 2002 року євро став офіційним платіжним засобом у дванадцяти країнах – членах ЄС – Австрії, Бельгії, Греції, Люксембурзі, Ірландії, Іспанії, Італії, Нідерландах, Німеччині, Португалії, Фінляндії та Франції. На основі формальних домовленостей із Європейським Союзом євро використовують також Монако, Сан-Маріно та місто-держава Ватикан. Без формальних домовленостей євро використовують в Андоррі, Чорногорії та Косово. Крім того, євро є чинним у багатьох регіонах та на островах, які

належать до однієї з країн зони євро. Країни – члени Європейського Союзу Данія, Об'єднане Королівство та Швеція не запровадили євро. Країни, що вступили до ЄС у 2004 році, запровадять у себе євро не раніше 2007 року.

Європейський парламент – це асамблея представництв громадян Європейського союзу (ЄС). Він обирається прямим загальним голосуванням. Місця в Європарламенту розподілені між країнами-членами відповідно до чисельності населення.

Європарламент виконує три основні функції:

- розглядає пропозиції Комісії і, разом з Радою, бере участь у законодавчому процесі, у деяких випадках як законодавчий орган через чисельні процедури (процедура спільного прийняття рішень, процедура співпраці, узгодження, консультативний висновок тощо);

- здійснює контроль за діяльністю Союзу шляхом підтвердження призначень Комісії (та завдяки наявності права висловлювати їй вотум недовіри), а також шляхом направлення письмових та усних запитів до Комісії та Ради;

- разом з Радою має бюджетні повноваження щодо голосування з питань прийняття рішень бюджету (оскільки підпис Президента Парламенту є необхідною умовою для набрання чинності бюджету) та нагляду за його виконанням.

Європарламент також призначає Омбудсмана, уповноваженого розглядати скарги, що надходять від громадян ЄС з приводу порушень в діяльності інституцій та органів Співтовариства. Європарламент може створювати тимчасові комітети з розслідування, чії повноваження не обмежуються вивченням діяльності інституцій Співтовариства, а поширюється на діяльність країн-членів з впровадження політики Співтовариства.

Європейський Союз (ЄС) об'єднує країни Західної та Східної Європи, які шляхом створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики і діяльності мають на меті сприяти економічній і соціальній інтеграції, а також солідарності держав-членів ЄС. На 01.01.2006 р. членами ЄС є: Німеччина (від 1957 р.), Фінляндія (від 1995 р.), Франція (від 1957 р.), Греція (від 1981 р.), Об'єднане Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (від 1973 р.), Ірландія (від 1973 р.), Італія (від 1957 р.), Люксембург (від 1957 р.), Нідерланди (від 1957 р.), Австрія (від 1995 р.), Португалія (від 1986 р.), Швеція (від 1995 р.), Іспанія (від 1986 р.). З 01.05.2004 р. десять нових країн (Естонія, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чеська Республіка, Угорщина, Кіпр). Не захотіли вступити до ЄС: Норвегія, Ісландія, Швейцарія.

Заколот – таємна змова вузького кола осіб з метою здійснити збройне повалення існуючої влади або примусити її прийняти потрібне рішення.

Законність – принцип неухильного і повсюдного виконання всіма органами держави, посадовими особами і громадянами вимог закону, громадсько-політичний режим неухильної дії права. В Конституції України ст. 19 підкреслено, що правовий порядок в Україні гарантується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушеним робити те, що не передбачено законодавством.

Засоби масової інформації – періодичні друковані видання та інші форми розповсюдження інформації, спрямовані на охоплення необмеженого кола осіб, соціальних груп, держав з метою оперативного інформування їх про події та явища у світі, конкретній країні, певному регіоні, зорієнтовані на виконання специфічних функцій (контроль, спостереження, соціалізації, розвитку культури населення та ін.).

Зовнішня політика – загальний курс держави у міжнародних відносинах, спрямований на створення якнайсприятливіших умов для досягнення власних цілей і здобуття переваги у взаємодії, на утвердження співіснування з іншими державами й народами у відповідності до певних принципів та норм. З кінця ХХ сторіччя домінують значення у здійсненні міжнародної політики набувають сучасні принципи міжнародного права, ідеали нового політичного мислення. Важливим засобом сучасної зовнішньої політики є дипломатія. Крім того, тут можуть бути використані різні форми політичного впливу, економічного зацікавлення, військового тиску. Зміст зовнішньої політики становлять переговори, укладення угод і створення блоків, міжнародні наради, діяльність міжнародних, міждержавних організацій, різного роду дипломатичних місій, усілякі демарші, загроза й

саме застосування військової сили. Зовнішня політика, її зміст певною мірою є відбиттям політики внутрішньої, а подекуди й засобом досягнення внутрішньополітичних цілей.

Заангажованість політична (від франц. *angager* – наймати, запрошувати). Взагалі поняття “ангажемент” означає контракт, укладений артистом або театральною трупю, про здійснення вистав на певних умовах й у визначенні строки. У політичному контексті заангажованість означає вимушеність представника якоїсь не власне політичної сфери (науки, мистецтва, освіти, інформації тощо) діяти в руслі певної ідеологічної доктрини, або навіть обслуговувати суто партійні цілі й інтереси.

Змішана (пропорційно-мажоритарна) виборча система – виборча система, за якої частина мандатів представницького органу (як правило, половина) розподіляється за результатами голосування в одномандатних виборчих округах, а решта – за пропорційним принципом представництва по багатомандатних округах. З 1997 року змішана (мажоритарно-пропорційна) виборча система використовується в Україні на виборах Верховної Ради. З 450 народних депутатів половина обирається в одномандатних виборчих округах за принципом відносної більшості, а друга половина – в багатомандатному окрузі, де голосування відбувається списками від політичних партій і виборчих блоків партій за принципом пропорційності.

Ідеологічна доктрина – видозміна ідеології у процесі її використання певним політичним суб’єктом який визначає мету і способи своєї політичної діяльності.

Ідеологія – теоретично узагальнена система поглядів і переконань стосовно суспільства, в якій теоретичне та емпіричне знання переплітається з віруванням і ціннісними орієнтаціями.

Ідеологія тероризму – комплекс крайнє радикальних ідейних установок (крайнє лівих, крайнє правих, націонал-екстремістських, сепаратистських, великодержавних, релігійних, соціально-економічних і духовно-психологічних), які виступають теоретичним обґрунтуванням застосування насилля в різній формі на нелегітимній основі для досягнення соціальних, переважно політичних цілей зазначених структур.

Імідж політичний – цілеспрямовано створений образ-уявлення про певного суб’єкта політики (особу, партію), що надає йому більшої виразності і розрахований переважно на позитивне сприйняття його народом.

Імперія (від лат. *imperium* – влада, панування) – позначення великої держави, що складається з метрополії та підпорядкованих центральній владі держав, народів, які примусовим чином інтегровані до єдиної системи політичних, економічних, соціальних та культурних взаємозв’язків. Імперії, “світові держави” виникають внаслідок загарблення територій, колонізації та інших форм розширення впливу сильної держави, її експансії. Характерними для політики імперських держав є застосування силових засобів підтримки панування центральної влади над залежними територіями; беззастережна протидія будь-яким проявам сепаратизму й автономії; національної свідомості; прагненням народів до суверенітету; закабалення народів; прагнення до захоплення нових територій, ринків збуту товарів, джерел сировини.

Історія свідчить, що загальною тенденцією є неминучий розпад імперій, в т.ч. й останньої – СРСР у 1991р.

Імпічмент (від англ. *impeachment* – звинувачення) – особливий порядок і встановлена законом процедура притягнення до відповідальності за грубі порушення закону вищих посадових осіб до завершення терміну одержаних ними внаслідок виборів повноважень.

Імплементация – (від лат. *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) в міжнародному праві – організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов’язань. Механізм імплементации включає в себе сукупність правових та інституційних засобів, що використовуються суб’єктами міжнародного права на міжнародному та національних рівнях.

Імунітет (від лат. *immunitas* – звільнення, свобода) – привілей юридичної особи, депутата на період строку дії мандата або кандидата в депутати на час проведення ним виборчої кампанії. Імунітет захищає особу від цивільної, кримінальної, фінансової, адміністративної відповідальності.

Інавгурація (від лат. *inauguro* – присвячую) – урочиста церемонія вступу на посаду глави держави. Процедура інавгурації передбачає публічне виголошення новим главою держави клятви та програмної промови.

Інститути політичні – стійки зразки політичної практики, що здійснюються згідно певними з правилами.

Інтереси – вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства загалом.

Іслам (від араб. букв. – покірність, відданість Богу) – одна з найпоширеніших світових релігій. За кількістю послідовників посідає друге (після християнства) місце у світі. Іслам виник у VII ст. в Аравії. Поширений більш як у 120 країнах світу. Засновником Ісламу вважається пророк Мухаммад (бл. 570-632).

Істеблішмент (від англ. *establishment* – підвалини, засади, установи) – правлячі й елітарні кола суспільства, вся система влади й управління. Державні, економічні, громадсько-політичні інститути й організації, а також особи, групи, що їх репрезентують, мають владу, вплив, авторитет у суспільстві.

Класи соціальні – елементи соціальної структури суспільства, колективні суб'єкти політики, боротьба між якими розглядалась марксизмом як головна рушійна сила історії. Натомість, теорія стратифікації розглядає класи лише як зручний інструмент соціального аналізу.

Клерикалізм – (від лат. *clericalis* - церковний) – суспільно-політична практика здійснення церквою, релігійними політичними партіями та іншими політичними організаціями системи заходів на конфесійній ідеологічній основі, спрямованих на досягнення домінуючої ролі релігії й церкви в різних сферах суспільного життя, а також на створення теократичної держави як необхідної умови врятування людства.

Коаліція політична (від лат. *coalitio* – об'єднуватися): - 1) угода між партіями або громадськими діячами для здійснення спільних дій; 2) політичний і воєнний союз двох або більше держав проти спільного супротивника.

Комунізм – суспільно-економічна формація, особливості якої визначаються суспільною власністю на засоби виробництва у різних її формах, яка відповідає високорозвинутим суспільним продуктивним силам; сукупність доктрин і політичні рухи, які ставлять за мету створення суспільства соціальної справедливості і свободи особи на основі усупільнення засобів виробництва і ліквідації експлуатації людини людиною.

Компроміс (від лат. *compromissium* – угода, згода) – згода, порозуміння з політичним противником, що досягнуті шляхом взаємних поступок. Компроміс у політичній взаємодії є однією з суттєвих ознак демократичного суспільства, його визначальним принципом.

Конверсія – (від лат. *conversio* – перетворення, зміна) – 1) переорієнтація підприємств військово-промислового комплексу на освоєння й випуск цивільної техніки, апаратури і товарів народного вжитку, або навпаки; 2) заміна раніше випущених державних позик новими з метою погашення терміну погашення кредиту і зміни позикового проценту; 3) обмін валюти даної країни на іноземні валюти без обмеження з усіх видів міжнародних операцій.

Консенсусу принцип (від лат. *consensus* – згода, одностайність) – вироблення й ухвалення колегіальних рішень шляхом не голосування, коли перемагає думка більшості, а узгодження позицій і пошуку формулювань, прийнятних для усіх сторін, що беруть участь в обговоренні питання. Якщо не вдається узгодити всі положення спільного рішення, то приймають лише ті з них, які не викликають заперечення у жодного з учасників дискусії. Принцип консенсусу застосовують організації та установи, рішення яких мають рекомендаційне, не імперативне значення (прикладом, Організація з безпеки та співробітництва в Європі) або в яких діє принцип вето (Рада Безпеки ООН).

Консерватизм – (від франц. *conservatisme*, від лат. *conservare* – зберігати, охороняти) – політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, що орієнтується на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Консолідація – об'єднання, згуртування окремих осіб, груп, організацій, громадських сил для посилення боротьби за спільні цілі.

Конституція – основний закон держави, що визначає основи державного ладу, структуру влади (в системі поділу влади), систему державних органів, порядок їх формування, функції, компетенцію, правове становище особистості, а в деяких конституціях й основи суспільного ладу.

Конституція – політичний, юридичний та ідеологічний документ. Як політичний документ, вона закріплює певне співвідношення соціальних сил, політичних партій, груп тиску в суспільстві. Юридичні властивості конституції виражені, зокрема, у тому, що вона є юридичною базою розвитку законодавства, існуючого порядку. Оскільки конституція володіє юридичною силою, всі інші правові акти повинні їй відповідати, що зокрема, забезпечується системою конституційного, в тому числі судового контролю. Ідеологічний характер конституції полягає в тому, що вона виражає тією або іншою мірою певний світогляд. Абсолютно деідеологізованих конституцій немає.

Конфедерація – союз декількох держав, створених для певних, суворо обмежених цілей, за межами яких держави – члени конфедерації – зберігають повну свободу дій. Конфедерація не має спільної території, спільного громадянства, не володіє суверенітетом.

Конфлікт політичний – стан політичних відносин, коли учасники їх прагнуть досягти несумісних цілей. Джерелом К.п. здебільшого є не просто різні інтереси груп, а нерозуміння ними власних довгострокових інтересів, а також соціальні й політичні хибні погляди впливових представників цих груп, їхні амбіції, груповий егоїзм. Існують традиційні види поведінки учасників К.п.: компроміс, відступ, капітуляція. Практика свідчить, що оптимальний спосіб розв'язання К.п. – пошук учасниками його такого положення, коли у виграші будуть усі. Для цього потрібно, щоб кожний з учасників К.п. визнавав інтереси і права суперника, зосереджував увагу не тільки на власних, а й на чужих вигодах.

Конфлікти – зіткнення несумісних, часом протилежних інтересів, дій, поглядів окремих людей, політичних партій, громадських організацій, етнічних груп, націй, держав та їх органів, військово-політичних і політико-економічних організацій (блоків).

Конфронтація (від лат. *con* – проти, *frons* – фронт) – протиборотство, протистояння соціально-політичних систем, військово-політичних союзів, окремих держав, різних соціальних сил з протилежними принципами всередині держави. Конфронтація є як результатом споконвічно існуючих в тій або іншій соціальній системі протилежних економічних, соціальних, політичних сил (пригноблювачі і пригноблені, експлуататори і експлуатовані і т.ін.), так і результатом діяльності тих або інших протиборствующих суб'єктів політичних відносин.

На міжнародній арені термін “Конфронтація” використовувався в післявоєнний час для характеристики періоду гострого протистояння СРСР та США, Варшавського Договору і НАТО. За наявності зброї масового знищення, застосування якої ставить під загрозу існування людства, конфронтація між соціально-політичними системами неприпустима. З розпадом світової системи соціалізму термін “Конфронтація” втратив своє значення як засіб глобальної характеристики міжнародних відносин. Однак він став вживатися при розгляді політичних відносин в деяких країнах СНД, де спільно проживають декілька національностей.

Корупція – узагальнена назва злочинних дій державних посадових осіб, політичних і громадянських діячів, спрямованих на використання ними службового становища задля особистого збагачення, здійснення протиправних діянь на користь інших осіб в особистих корисливих інтересах.

Криза – фаза політичного процесу, яка характеризується порушенням політичної стабільності в суспільстві, неможливістю ефективного функціонування політичної системи, гострий, важкий політичний стан суспільства, державно-правової системи, партій.

Культ особи – (від лат. *cultus* – шанування, поклоніння) – єдиновладдя тоталітарного типу, часто релігійного характеру, що означає раболіпство, сліпе поклоніння “божеству”.

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством упродовж його історії та різноманітних форм діяльності, спрямованої на їх виробництво, засвоєння та застосування.

Культура політична – система стійких уявлень, орієнтацій, цінностей, позицій, зразків поведінки у взаємовідносинах влади і народу, які виявляються в діях учасників політичного процесу.

Лібералізм (від лат. *liberalis* - вільний) – сукупність ідейно-політичних учень, політичних та економічних програм, що ставлять за мету ліквідацію або пом'якшення різних форм державного і громадського примусу щодо людини. Лібералізм ґрунтується на визнанні прав людини, поділу законодавчої й виконавчої влади, свободи вибору занять, приватного підприємства, самоцінності особистості. Зароджувався лібералізм у Європі у XVIII-XIX ст.

Легітимність – політико-правове поняття, яке означає позитивне ставлення населення країни, його великих груп, суспільної думки до діючих інститутів державної влади. У політичному плані легітимація означає, що на даному етапі діяльність державної влади (або її окремих інститутів) схвалюється і підтримується більшістю населення.

Розрізняють три види легітимності: традиційний, заснований на державних відносинах, неписаних звичаях, традиціях і т.п.; харизматичний (емоційно-вольовий, що ґрунтується на авторитетові особи, вірі у вождя); раціональний (базується на розумних судженнях, у тому числі на прийнятому в державі з метою регулювання суспільних відносин порядкуві). Одним із проявів раціональної легітимації є легітимація юридична. У цьому випадку існування якогось органу, організації, процедури, функції, інституту та ін. опирається на встановленні або визнанні їх правом.

Таким чином, легітимність виявляється тісно переплетеною із законністю (нерідко ці поняття навіть використовують як синоніми, що не зовсім точно), особливо з конституційною законністю. Однак, конституційна законність може вступити у суперечність з легітимністю. Це відбувається у тому випадку, коли продовжують діяти владні інститути, які не знаходять підтримки у більшості суспільства, втратили свій авторитет. Легітимність виступає тут як один із факторів, які сприяють подоланню суперечностей між застарілими інститутами влади і новими суспільними потребами та настроями.

Легітимація влади (від лат. *legitimus* – законний) – визначення влади народом, підтвердження відповідності праву або законності того чи іншого органу влади, державно-політичного рішення, повноважень громадських представників, прийняття учасниками політичної взаємодії умов та правил “гри”. Внаслідок легітимації влада та її настанови набувають загальнозначущої, обов'язкової і законної форми. Політичні вибори мають бути визнані як дієва форма надання легітимності структурам влади, визнання існуючого суспільно-політичного ладу.

Легітимація – (від лат. *legitimus* - узгоджений із законом, законний) – процедура суспільного визнання будь-якої дії, діючої особи, події чи факту; в політиці – її визнання, пояснення та виправдання.

Лідер – особа, яка очолює громадську організацію (партію, профспілку та ін.), групу депутатів, що належать до певної партії в представницькому органі. Якщо в конституційному праві поняття “лідер” звичайно пов'язане із перебуванням на керівній посаді, то в політології існує більш широке поняття лідерства. Лідером вважається у даному випадку особа або група, які здійснюють вирішальний вплив на те або інше об'єднання. Лідер громадської організації, звичайно, обирається на з'їзді, конференції, організації і стає її головою або генеральним секретарем. У представницькому органі – парламенті – лідерами парламентських фракцій є або керівник партії, або інший високий партійний функціонер.

Лідер політичний – особа, що має постійний пріоритетний вплив на окреме політичне об'єднання чи на все суспільство завдяки своїй участі в політиці.

Лобізм – (від англ. *lobby* - кулуари) – діяльність соціальних груп, які обстоюють свої політичні інтереси; групи тиску на органи законодавчої та виконавчої влади.

Мажоритарна виборча система (від франц. *majorite* - більшість) – один з основних способів проведення парламентських та інших виборів. При мажоритарній системі кандидат виступає особисто (він може бути при цьому висунутий партією або іншим способом) і для

того, щоб бути вибраним, повинен отримати у виборчому окрузі, де він балотується, необхідну кількість голосів. Залежно від того, яка необхідна кількість встановлена законом і скільки депутатів посилає в парламент, або інший виборчий орган кожний виборчий округ, розрізняють декілька різновидів мажоритарної системи.

При одномандатній системі **відносної більшості** територія країни розбивається на приблизно рівні за чисельністю виборчі округи, в кожному з яких вибирається один депутат і переможцем вважається той із кандидатів, хто отримав більше, ніж інші, голосів. Для цього достатньо одного туру виборів. При одномандатній системі **абсолютної більшості** для того, щоб бути вибраним, кандидат повинен отримати не тільки більше голосів, ніж його суперники, але і зібрати при цьому більше половини (50%) голосів виборців, які взяли участь у виборах. Якщо в першому турі ніхто з кандидатів не досяг такого результату, призначається другий тур, у який виходять два кандидати, що отримали в 1-му турі найбільшу кількість голосів. Обраним вважається депутат, який отримав більше голосів, ніж його суперник (відносну більшість). При багатомандатній системі від кожного із виборчих округів обирається два (або більше) депутати. Як правило, це вибори в один тур за принципом **відносної більшості**.

Макіавеллізм – тип політичної поведінки, що виносить моральні критерії за рамки політичного вибору, сповідуючи принцип «мета виправдовує засоби».

Менталітет (від франц. mentalite – склад розуму, світосприйняття) – сукупність психічних, інтелектуальних, релігійних, естетичних і інших особливостей мислення народу, соціальних груп або індивідуума, котрі проявляються в культурі, мові та поведінки.

Менталітет політичний (від франц. mentalite – склад розуму, світосприйняття) – спільна для соціально-політичної чи етичної спільноти, організації своєрідна політико-психологічна сукупність понять, настанов, особливостей мислення та поведінки, яка дає змогу людям однаково сприймати соціально-політичні реалії, оцінювати їх і адекватно діяти, добре розуміючи один одного. Менталітет є одночасно організуючим, консолідуючим чинником на основі такої єдності. Менталітет сприяє підтриманню спадкоємності соціально-політичної групи, сталої поведінки її членів, особливо у кризових ситуаціях.

Мова державна – обов'язкова у даній країні мова для ведення діловодства, судочинства, навчання та ін., незалежно від національного складу населення. В багатонаціональних державах, державна мова, як правило, оговорюється в конституціях (наприклад, в Індії, Канаді, Швейцарії, Росії, Україні). На державній мові укладаються двосторонні міжнародні договори.

Мови офіційні – мови, на які перекладаються дипломатичні документи, які складені на міжнародних конференціях, міжнародними організаціями. Офіційними мовами всіх головних органів ООН є – російська, англійська, французька, іспанська, китайська, арабська.

Монархія (від грец. monarchia – єдиновладдя) – форма державного правління, за якою верховна влада формально (цілком або частково) зосереджена в руках одноосібного глави держави – монарха, влада якого передається у спадщину в порядку престолонаслідування.

Мораторій (від лат. moratorius – такий, що затримує, уповільнює) – відстрочка виконання державою своїх міжнародних зобов'язань, затримка набуття чинності, початку виконання якогось договору, закону, або вимог, відкладення визначених дій, як правило, на певний строк або до закінчення війни, стихійного лиха або інших надзвичайних подій. Мораторієм називається і відмова держави від провадження яких-небудь дій (наприклад, мораторій на проведення ядерних випробувань).

Міжнародна політика – комплекс двосторонніх та багатосторонніх політичних, економічних, дипломатичних, військових, науково-технічних, культурних, ідеологічних та інших відносин і зв'язків між державами, групами держав і народами, провідними соціальними, економічними та політичними силами, що діють на світовій арені.

Міжнародний тероризм (від лат. terror – страх, залякування) – форма політичного екстремізму, застосування найжорсткіших методів насилля, включаючи фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей у міжнародних відносинах; терористичні акти, які мають чітко виражені міжнародні наслідки.

Народні фронти – громадянське об'єднання, в основі якої лежить глобальна політична ціль, зміна суспільно-політичного ладу, приведення до влади певних політичних сил. Так в Прибалтиці були створені Народні фронти, в Україні – Народний Рух України.

Населення – сукупність людей, які проживають на даній території і мають з нею постійний правовий зв'язок. У Конституційному праві, коли мова йде про державу в цілому, поняття “населення” використовується як аналогічне до поняття “народ” (наприклад, у відомій тріаді ознак держави: “влада, територія і населення”). Разом з тим поняття “населення” істотно в якості самостійного поняття для вирішення питань конституційно-правового характеру: при визначенні норми представництва на виборах за мажоритарною виборчою системою, при зміні державної території, при реалізації форм безпосередньої демократії та ін.

Націоналізм – ідеологія, політика і психологія у питанні про відносини між націями, що ґрунтуються на визнанні пріоритету національного чинника в суспільному розвитку, на потребі підпорядкування всієї діяльності суспільства тільки загальнонаціональним інтересам.

Націоналізм інтегральний – різновид націоналізму, що розглядає особу лише як інструмент досягнення цілей “вищої” сутності – нації; ставить цілі нації як цілого вище інтересів окремих її представників; є антиподом лібералізму.

Націоналізм екстремістський (шовінізм) – різновид націоналізму, що підносить свою націю вище за інші, вважаючи їх “другорядними”, “неповноцінними”, тобто такими, що можуть мати право на існування лише як інструменти досягнення цілей “вищої” нації.

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів особи, держави, суспільства, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни від внутрішньої і зовнішньої загрози. Для захисту національної безпеки створюється спеціальний орган з найвищих посадових осіб і керівників силових міністерств і відомств (в Україні – Рада Національної Безпеки і оборони), очолюваний головою держави чи уряду (в Україні - Президентом).

Національна держава – це держава утворена відповідною нацією, що компактно живе на певній території, в результаті здійснення нею основного права на політичне самовизначення, яка забезпечує належні умови для збереження й розвитку надбань цієї нації та для взаємозбагачення і розвитку всіх націй, етнічних груп, які проживають у даній державі.

Національне відродження – політико-правова ідеологія, політичні програми і платформи вітчизняних мислителів кінця XVIII - поч. XX ст.

Національне самовизначення – право кожного етносу самому визначати форми національно-державного існування, встановлювати зв'язки з сусідами згідно зі своїми інтересами.

Нація – тип етносу, соціально-економічна і духовна спільність людей, що виникла історично, з певною психологією та самосвідомістю.

Сучасна нація - це соціально-економічна спільність, що має розвинуту самосвідомість, спільність походження, історичної долі, психології, характеру, цінностей, символіки, екологічного середовища; мовну, економічну і територіальну єдність.

Незалежність – обов'язкова умова, форма практичного вираження державного суверенітету, наріжний камінь, основоположний принцип організації державної влади певного народу, нації, етносу, як такої, що не залежить ні від якої іншої влади, не підкоряється іншій державі, самостійно діє у сфері міжнародних відносин.

Нейтралітет (від лат. *neutralis* - нічийний) – міжнародно-правовий статус держави, яка не бере участі у війні, що відбувається між іншими державами, зберігає з воюючими сторонами мирні відносини, не надає жодній з них якоїсь допомоги. Постійний нейтралітет – політика невтручання у чужі суперечки у боротьбу між собою інших держав чи сторін. Це також зобов'язання держави ніколи не починати війни першою, не брати участі у війні, утримуватися від дій, що можуть призвести до війни, неучасть у військових блоках, відмова від розміщення військ і військових баз інших держав на власній території.

Неоконсерватизм (від грець. neos – новий, та лат. conservare – зберігати) – сучасна політична течія, що пристосовує традиційні цінності консерватизму до реалій постіндустріального суспільства і визначає урядову політику та політичний курс провідних країн світу наприкінці ХХ ст.

Неолібералізм (від грець. neos – новий і лат. liberalis – вільний) – сучасна політична течія, різновид традиційної ліберальної ідеології і політики, що сформувався як відображення трансформації буржуазного суспільства від вільного підприємництва до державно-монополістичного регулювання економіки, інституціоналізації нових форм державного втручання в суспільне життя; “етатистський” різновид лібералізму зі збереженням вірності принципам демократії, вільної конкуренції, приватного підприємництва.

Новий світовий економічний порядок (НСЕП) – програма докорінної перебудови міжнародних економічних відносин на демократичних, справедливих засадах. Основоположні принципи НСЕП були закладені Декларацією про встановлення НСЕП та Програмою дій щодо його впровадження, прийнятою ГА ООН (1974р.). НСЕП спрямований на ліквідацію нерівності, свавілля та насильства в економічних відносинах між колишніми метрополіями (та іншими високорозвиненими державами) з одного боку, і слаборозвиненими країнами - з іншого, і подолання на цій основі величезного розриву між названими групами країн за рівнем суспільної продуктивності праці, відсталості та залежного становища менш розвинених країн, забезпечення справедливого співвідношення цін на експортні та імпорتنі товари.

Новий міжнародний політичний порядок (НМПП) – концепція суспільного розвитку, що передбачає докорінне соціально-економічне перетворення людського суспільства, тобто таку реорганізацію міжнародних політичних, економічних та культурних взаємозв'язків, яка дозволила б зняти або пом'якшити кризовість, конфліктність, конфронтаційність у взаємовідносинах між багатими й бідними, між економічно розвиненими і тими, що розвиваються, державами, між країнами з різними соціальними системами й допомогла б людству уникнути катастрофи, насамперед ядерної. Концепція НМПП сформувалася у 70-і роки ХХ ст.

Номенклатура (від лат. nomen – ім'я) – коло посадових осіб, призначення та затвердження яких відноситься до компетенції вищестоящих органів.

Неофашизм (від грець. neos – новий, fascio – пучок, в'язка) – різноманітні варіанти відтворення елементів ідеології і політичної практики фашизму, соціальну базу яких становлять маргінальні верстви населення.

Об'єкт політики – це особа, соціальна група, організація, а також суспільне явище, процеси й ситуації, на які спрямовані діяльність і вплив політичних суб'єктів.

Однопартійна система – це утвердження політичної влади однієї партії, яка своїм впливом поглинає всі сфери життя. Її особливості: відсутність формальної конкуренції за владу; відсутність можливості чергування при владі різних партій; формальна наявність демократичних інститутів, або повна її відсутність; виключення механізму міжпартійного суперництва, заборона опозиційної пропаганди. (Приклад: режими в СРСР з 1922 до 1991р., в Німеччині з 1933 до 1945р.)

Олігархія (від грец. oligarchia – влада небагатьох) – політичне панування невеликої групи можновладців; форма врядування, коли суспільне управління здійснює невелика й нерепрезентативна елітна група, що править відповідно до власних інтересів. Більш вільно цей термін іноді вживають як синонім правлячої еліти, формально не обґрунтований вплив крупних представників промислових чи фінансових кіл на верховну державну владу, на перебіг політичних подій.

Омбудсмен (уповноважений з прав людини) – спеціальна посадова особа, що стежить за дотриманням прав людини. Омбудсмена обирають або призначають владні органи (в Україні – Верховна Рада), а в деяких країнах – також приватні особи і громадянські об'єднання.

Опозиція (від лат. oppositio – протиставлення) в політиці: 1) протиставлення своєї політики іншій політиці; 2) виступ проти думки (погляду) більшості або пануючої думки в

законодавчих , партійних та ін. структурах, що декларують свою прихильність демократичним процедурам. Розрізняються опозиція: стримана, радикальна, лояльна (готова до погодження і підтримки влади), конструктивна (формулює змістові, ділові пропозиції), деструктивна (руйнівна).

Охлократія (від грець. ochlos– натовп і kratos– влада) – домінування в політичному житті суспільства впливу натовпу , юрби , один із способів здійснення політичної влади , що суттєво доповнює кризові політичні режими.

Паблік рілейшнз (від англ. public – громадський + relations – відносини; скорочено: PR=Пі Ар, Піар) – спеціалізована діяльність державних і громадських організацій , що забезпечує взаєморозуміння і доброзичливість у контактах з масами (публікою), соціальними групами. Реалізується шляхом поширення інформації , що розкриває механізми здійснення влади , контактами , які імітують довіру у взаємовідносинах влади і мас.

Піар – важлива складова управлінської діяльності , покликана забезпечити позитивні взаємовідносини між сферою управління і широкими суспільними верствами, соціальним середовищем.

Паритет (від лат. paritas – рівність, однакове становище) – рівновага сил; розрізняють: 1) політичний або військово-стратегічний паритет, що передбачає рівність країн в галузі збройних сил і озброєнь; 2) в політичній та юридичній практиці паритет є принципом рівного представництва сторін в роботі різних погоджувальних комісій для вирішення спірних проблем.

Парламент (від англ. parliament – говорити, розмовляти) – вищий представницький орган влади, що побудований повністю або частково на основі виборів і здійснює в державі законодавчу діяльність.

Парламентська республіка – різновид республіканської форми державного правління , в котрій, згідно з конституцією , верховна влада належить парламенту, який самостійно формує кабінет міністрів, обирає прем'єр-міністра, утворює різні державні інститути.

В сучасних парламентських республіках парламент обирає й президента, що виконує в основному представницькі і консультативні функції, а також контролює відповідність діяльності парламенту конституційним нормам.

Характерною ознакою парламентської республіки є формування уряду на парламентських засадах, коли він складається з представників однієї або кількох партій, які мають більшість у парламенті. Такий уряд є відповідальний перед парламентом і може бути відправлений ним у відставку у разі вотуму недовіри. Виконавча влада може належати міцному уряду більшості, хиткому коаліційному уряду або слабкому уряду меншості. Персональний склад уряду певною мірою відбиває партійну структуру парламенту.

Спираючись на парламентську більшість, уряд у парламентській республіці здатен здобути значний зворотний вплив на законодавчий орган, на управління справами в країні, а його глава (прем'єр-міністр , канцлер) часто постає як перша керівна особа в державі.

Парниковий ефект – глобальне потепління клімату, викликане забрудненням атмосфері землі різноманітними нерозчинюючимися речовинами, в наслідок чого сонячні промені затримуються в атмосфері планети більший час, віддзеркалюючись від часток бруду та пилу. Парниковий ефект найбільш чітко проявлений над промисловими зонами світу.

Партійна система – політична структура , що утворюється із сукупності політичних партій різних типів з їх стійкими зв'язками і взаємовідносинами між собою, а також з державою та іншими інститутами влади , характером, умовами діяльності, поглядами на базові цінності політичної культури суспільства та ступенем узгодженості цих поглядів у ході реалізації прийнятих ними ідеологічних доктрин, форм і методів практичної політичної діяльності.

Пасивне виборче право – конституційне право громадянина бути обраним в представницький орган (парламент, орган місцевого самоврядування) або на виборну державну посаду. Пасивне виборче право надається звичайно тільки громадянам даної держави. Необхідною умовою права бути вибраним є володіння активним виборчим правом. Разом з тим до пасивного виборчого права ставляться більш жорсткі вимоги, ніж до активного , наприклад, як правило для нього встановлюється більш високий віковий ценз.

Піар – особливий вид діяльності, спрямований на формування громадської думки з широкого спектру питань (політична акція, виборча кампанія, бізнес, виробництво, добродійність, та ін.); словосполучення “чорний піар” має на увазі використання брудних технологій для формування певної громадської думки (див. також Паблік рілейшнз).

Плюралізм (від лат. pluralis – множений) – демократичний політичний принцип, який означає визнання множинності існуючих у суспільстві цінностей, інтересів, думок і т.д. Плюралізм – це визнання права й поважання свободи вираженням різних думок, протилежних позицій у засобах масової інформації, на зборах тощо.

Позитивізм – провідний напрямок в суспільних науках 19ст. Основні концепції сформульовані в працях О.Конта, Дж.Мілля, Г.Спенсера та ін. Головна мета позитивістської філософії складалась в розбудові соціальної теорії, далекої від абстрактних питань.

В політології з’явилась вимога вивчати на початку ХХ ст. ті політичні явища, які посилені для вивчення, наприклад, політична поведінка, і відмова від вивчення неможливого, наприклад, політичної свідомості.

Позитивізм оказав вплив на американську політологію (використання емпіричних методів дослідження, статистичний аналіз різного роду матеріалів, опитування населення за допомогою тестів, спостереження політичної поведінки в звичайних та екстремальних умовах).

Політика (від грець. politika – державні і суспільні справи) – організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля ствердження власних запитів і потреб.

Політика світова – сукупна зовнішньополітична діяльність держав, міжнародних організацій, політичних партій, рухів, груп інтересів, політичних лідерів. Політика світова включає всі процеси і явища, властиві політичній сфері міжнародних відносин. Її основу становлять двосторонні і багатосторонні міждержавні взаємодії. Їм характерні два основних види контактів: співробітництво і суперництво.

Політія (грець. politia) – згідно Аристотелю, один з можливих типів ідеального державного устрою.

У праці “Політика” Аристотель визначав два можливих типа ідеального державного устрою – аристократію і політію. Для більшості полісів (міст-держав в античному світі) – це політія, бо вона забезпечує, згідно Аристотелю, найбільшу стабільність суспільства, бо в ньому владарюють середні верстви населення, а не багаті або бідні.

З’єднуючись з тими або іншими середні верстви забезпечують рівновагу сил в політичному житті.

Політія поєднує в собі, за Аристотелем, кращі сторони олігархії і демократії, вона вільна від їхніх недоліків і крайностей.

Політична активність – діяльність соціальних груп або індивідів, яка пов’язана із прагненням вдосконалити або змінити соціально-економічний чи політичний порядок.

Політична відповідальність – різновид соціальної відповідальності, який означає моральну й психологічну установку суб’єктів політики розуміння сенсу і наслідків політичної діяльності.

Політична діяльність – заходи суб’єктів політики у сфері політичного життя для реалізації інтересів і потреб.

Політична інтеграція – політичний процес, що веде до об’єднання різних держав та інших політичних сил, до координації та зближення їх діяльності. Міждержавна інтеграція зв’язана з формуванням міждержавних, над – або транснаціональних форм влади, з передачею їм частини суверенітету. Існує політична інтеграція між партіями, рухами та іншими політичними організаціями (наприклад, Соціалістичний Інтернаціонал). Протилежністю політичній інтеграції є політика ізоляціонізму.

Політична культура – є сукупність явних або прихованих уявлень про різні аспекти політичного життя, в яку входять норми, позиції, цінності і кодекс поведінки, способи політичної дії індивідів і суспільних груп, стосунки між владою і громадянами.

Політична незалежність – самостійний курс держави у міжнародних відносинах, проведенні зовнішньої політики, виборі соціально-політичної орієнтації внутрішнього розвитку.

Політична партія (від лат. *partis* – частина, група, відділ) – добровільне об'єднання людей, котрі прагнуть домогтися здійснення ідеї, які вони поділяють, задоволення спільних інтересів; організована певним чином частина якоїсь соціальної верстви, класу, покликана висловлювати і захищати інтереси цієї спільноти, домагатися їх дотримання і виконання, бути її політичним “голосом”, “уособленням” окремих групових інтересів.

Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (Ст.2 Закону України “Про політичні партії України” від 5 квітня 2001р.)

Політична позиція – порівняно стійка сукупність взаємодій та взаємозв'язків політичних суб'єктів, що формує спосіб їхньої спільної діяльності.

Політична рівність – це наявність в суспільстві певних соціальних і правових норм, які дають можливість різним політичним суб'єктам вести свою діяльність.

Політична свідомість – сукупність поглядів, оцінок, установок, які відображають політико-владні відносини, а також опосередковане відображення політичного життя суспільства, засвоєння соціальними суб'єктами впродовж життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого вони належить.

Політична система – сукупність державних, партійних і суспільних органів та організацій, що беруть участь у політичному житті країни. Це система відносин, дій, ідей, інституцій, що зв'язані з функціонуванням і здійсненням політики, тобто влади та управління у суспільстві.

Політична соціалізація особи – процес засвоєння індивідом упродовж життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого він належить.

Політична сфера – це та частина соціальних відносин в суспільстві, яка пов'язана з реалізацією владних функцій державних інститутів.

Політична участь – участь громадян у процесах, які проходять у політичній системі суспільства, в діяльності інститутів, які входять у цю систему, у тому числі і державних. В політології політичну участь іменують партисипацією, коротко визначаючи її як участь громадян у політичному процесі. У такому розумінні політична участь охоплює практично всі форми політичної діяльності. Ступінь політичної участі громадян, їх згуртованість в політичному процесі – важливий показник демократичності політичного режиму.

Політичне життя – сфера життя суспільства, яка охоплює політичні відносини, систему загальноновизнаних або юридично встановлених норм і цінностей спільностей та індивідів, різних соціальних інститутів суспільства, а також їх відносини між собою та з державою.

Політичне право – система правових норм, які регламентують політичну діяльність всіх інститутів політичної системи, суб'єктів політичної діяльності.

Політичне сховище – надання іноземцеві, особі без громадянства, переслідуваному за політичними мотивами в своїй державі, права проживання в іншій державі. Як правило, політичне сховище надають особам, які переслідуються за політичну діяльність, наукову і культурну творчість, за національними і релігійними мотивами та ін.

Політичний інтерес – це спроба реалізації на державному рівні потреби, яка корелюється з цілями того чи іншого суб'єкту. Це інтереси, спрямовані на згуртування зусиль тієї чи іншої спільноти на відстоювання чи зміцнення їх соціальних позицій у суспільстві.

Політичний процес – послідовність подій, зумовлених певними обставинами, сукупність послідовних дій для досягнення результату.

Політичний плюралізм – існування різноманітних позицій учасників політичного процесу та можливість їх інституалізації й представлення на владному рівні.

Політичний режим (від франц. regime – управління) – державний устрій, а також сукупність засобів та методів здійснення політичної влади.

Політичний рух – масовий рух, який, як і партія, переслідує політичну мету, але який не має, як правило, чіткої організаційної структури, фіксованого індивідуального членства (до складу політичного руху можуть входити, крім фізичних осіб, і різного роду громадські об'єднання).

Політичні технології – сукупність методів і систем послідових дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату. Вони включають в себе, насамперед, вивчення та набуття знань щодо реально існуючих об'єктивних умов, у яких відбувається діяльність суб'єктів політики.

Політологія (від грець. politika – державні і суспільні справи і logos – слово, поняття, вчення) – наука, об'єктом якої є політика та її взаємовідносини з особистістю і суспільством, котра займає одне з провідних місць у сучасному суспільстві.

Популізм (від лат. populus – народ) – особливий політичний феномен, що ґрунтується на засадах інспіраційного лідерства та політичної демагогії типу міфологізації, маніпулювання масовою свідомістю і громадською думкою через вираження повсякденних, а відтак обмежених і тимчасових інтересів, потреб народу для досягнення визначеної політичної мети, як правило, пов'язаної із завоюванням або утриманням влади.

Участь мас надає популізму характеру легітимності політичної дії, яка, в свою чергу, забезпечує легітимність досягнутої з її допомогою влади.

Популізм – це загравання певних політиків і політичних сил із масами, гра на їхніх труднощах та обіцянки надзвичайних успіхів у вирішенні проблем у разі приходу до влади.

Права людини – визнані міжнародним правом норми забезпечення людині прав на вільне життя і розвиток; захист громадянських, економічних, культурних прав і політичних свобод людини з боку державних, судових органів і громадських організацій.

Правова держава – держава, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики якої, діяльність її органів, посадових осіб зумовлені правовими нормами і відповідають їм. Вимоги правової державності наступні: гарантії її прав та свобод людини і громадянина в країні на рівні міжнародних стандартів; верховенство конституції та принципу законності; демократична форма правління; розподіл і, зокрема, незалежність судової влади; взаємна відповідальність держави і громадянина

Представницька демократія – здійснення народом влади через обрані ним державні органи. Одна з двох основних форм народовладдя (іншою формою є безпосередня демократія). У сучасному демократичному суспільстві ці обидві форми взаємно доповнюють одна одну.

Представницька демократія в широкому сенсі охоплює всі виборні державні інститути, як законодавчі, так і виконавчі: всі відповідні посадові особи представляють народ, яким вони обрані.

Президент – глава держави, вибраний громадянами, парламентом або спеціальною колегією на обмежений термін; вища посадова особа держави. Якщо в парламентських республіках роль президента обмежена функціями глави держави, то в республіках президентського типу він також глава виконавчої влади або має інші досить широкі можливості реально впливати на неї.

Президентська республіка – республіканська форма правління, в якій верховна влада належить президентові, що поєднує повноваження глави держави й глави уряду в одній особі.

Пропорційна виборча система – порядок проведення виборів, коли голосування проводиться у багатомандатних виборчих округах за партійними списками, а його результати визначають у спосіб, відповідно до якого партія отримує кількість мандатів, що є пропорційною до кількості здобутих нею голосів.

Протестантизм (від лат. protestans – той, що заперечує, незгідний) – один із трьох напрямків християнства. Виник у XVI ст. в період Реформації. Протестантизм є сукупністю самостійних релігій (лютеранці, кальвіністи, англіканці і ряд ін.)

Радикалізм (від лат. radicalis - корінний) – ідейно – політична течія, прибічники якої виступають за радикальні методи при вирішенні будь – яких проблем, за рішучі дії в суспільстві; члени радикальних партій.

Раціоналізм політичного життя (від лат. rationalis – розумний) – важлива риса сучасної західної цивілізації, яка на думку німецького соціолога політики М. Вебера, полягає в утвердженні інститутів права, парламентаризму, сучасної адміністрації .

Революція (від лат. revolutio – поворот, переворот) – корінні, глибокі якісні зміни в розвитку певних явищ природи, суспільства, засобів виробництва, різних галузей знань. Революції виникають і здійснюються як результат накопичення суперечностей у процесі еволюційного розвитку, котрі розв’язуються переворотом, стрибком, різкими змінами.

Революція - корінний переворот в суспільному і політичному (державному) устрої, що означає повалення віджилого і встановлення нового, прогресивного суспільного устрою.

Режим політичний – сукупність реально вживаних форм і методів політичного панування, які визначають характер відносин між владою і народом, рівень правової захищеності особи, виявляють ставлення владних структур та окремих осіб при владі до правових основ своєї діяльності.

Республіка (від лат. respublica, від res - справа, public - громадський) – форма правління, за якою усі вищі органи державної влади або обираються, або формуються загальнонаціональними представницькими установами.

Ресурсна експансія – прагнення високорозвинених країн і транснаціональних монополій до підсиленого здобуття дефіцитних природних ресурсів іншої країни при збереженні їх на території власної держави (групи держав). Форма агресивної екополітики. Економічним підґрунтям ресурсної експансії послуговує явище тимчасового подорожчання природних ресурсів в рамках одного способу виробництва, особливо в періоди його кризи.

Референдум (від лат. referendum – те, що має бути повідомлене) – вирішення важливих питань суспільного і державного життя прямим голосуванням виборців. Референдум має багато спільного з виборами (один і той же виборчий корпус, процедура голосування і т.д.), різниця полягає в тому, що вибори – це вибір осіб, а референдум – вирішення питання.

Референдум – важливий інститут безпосередньої демократії. Особливо важливе значення мають національні референдуми, які проводяться в масштабі всієї країни. З питань регіонального і місцевого значення також можуть проводитися референдуми.

Реформа – перетворення, зміна, перебудова будь – якої сторони суспільного життя (порядків, інститутів, установ), які не руйнують основ існуючого суспільного устрою, соціально-політичної структури.

Реформізм – політична течія всередині робітничого руху, яка заперечує необхідність класової боротьби і соціалістичної революції, стоїть на позиціях співробітництва класів, соціального партнерства, відстоює еволюційний шлях розвитку, в процесі якого шляхом реформ капіталізм перетворюється в суспільство загального благоденства. Реформізм і соціал – реформізм є функціональною основою більшості західних теорій соціального прогресу.

Розподіл влади – принцип організації і здійснення державної влади. Вперше був юридично закріплений у Конституції США 1787 р., теоретично сформований вченими XVIII ст. Дж. Локком і Ш. Монтеск’є. Згідно з принципом поділу влади влада не повинна бути зосереджена в руках однієї особи або одного органу, а для того, щоб уникнути деспотизму, повинна бути розділена між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади. Принцип розподілу влади не виключає, а передбачає взаємодію влад (достатньо чітко збалансовану), єдність державного механізму. Принцип розподілу влад діє і в іншому, вертикальному аспекті, як збалансоване співвідношення центральної влади і влад регіональних (місцевих). Розподіл влади - необхідний атрибут демократичної правової держави.

С

Самовизначення - самостійне вирішення питання про свою долю, право народу, етнічної групи самостійно вирішувати питання про форми свого буття, державного устрою. Право народу на самовизначення – один із загальновизнаних принципів міжнародного і

одночасно конституційного права. В міжнародно–правових документах він отримав визнання в результаті розпаду колоніальної системи. Принцип самовизначення народів в якості конституційного значимий передусім для багатонаціональних держав з федеральним устроєм або з використанням національно – територіальної автономії.

Санкції (від лат. *sanctio* – непорушна постанова) – затвердження повноважною інстанцією, державним органом якогось акта, що надає йому обов’язкової сили закону. Так у правовій державі тільки після санкції прокурора може бути здійснено арешт, вчинено обшук. У юридичному контексті поняття “санкція” означає складову частину закону, в якій визначено заходи державного впливу в разі недотримання цього закону, порушення його вимог. Найбільш поширеним зараз є міжнародно–правовий вжиток цього поняття, коли так називають заходи карального впливу (економічного, політичного, військового), які застосовують щодо порушників міжнародних угод.

Світська держава – держава, у якій послідовно проведене відокремлення церкви від держави, не існує будь-якої державної або обов’язкової релігії, визнається свобода релігії і атеїзму, релігійних або антирелігійних поглядів. Принцип світської держави зафіксовано в конституціях багатьох держав (Франція). У той же час конституції деяких країн визначають державну релігію (Греція).

Світовий політичний процес – сукупна діяльність народів, держав та їх інститутів, соціальних спільностей та їхніх організацій і рухів, які переслідують певні політичні цілі в царині міжнародного життя.

Свобода – першооснова соціального і політичного буття особистості. Сутність людини коріниться саме в свободі, без якої взагалі неможливе існування суспільства і людини. Як іманентна сутність людини свобода є її високою духовною метою і необхідною умовою здоров’я нації. Свобода – універсальний фактор соціального, політичного, економічного, духовного прогресу суспільства, але свобода водночас завжди індивідуальна і конкретна, залежить від суб’єкта. Свобода має значення не тільки з правового погляду, але й як принцип самовизначення особистості.

Свободи політичні – можливість громадян захищати й відстоювати свої інтереси та права у визначеному законом порядку. Політичні свободи спираються на основоположні права людини, передусім на право вільного розвитку особи. Серед суто політичних свобод – свобода зборів, право засновувати спілки й товариства, свобода волевиявлення (виборче право).

Сепаратизм (від лат. *separatus* - окремий)- прагнення, рух за відокремлення, спрямований на усамостійнення держави, національно-державної автономії, а також діяльності фракції, партії, політичного угруповання тощо.

Соціалізм (від лат. *socialis* - суспільний) – вчення і теорії, які стверджують ідеал суспільного устрою, заснованого на суспільній власності в різноманітних формах, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей в залежності від затраченої праці, на основі соціально забезпеченої свободи особистості. Соціалізм у його різноманітних проявах відобразив, а багато в чому і здійснив цілий ряд гуманних ідей і цінностей, основними серед яких є: соціалістична емансипація особистості, забезпечення соціальних прав, рівності життєвих шансів кожної людини; систематизація уявлень про справедливе суспільство з цінностями свободи і рівності, створення умов для гармонійного і всебічного розвитку особистості.

Соціал–демократія – важлива складова частина лівих політичних сил сучасності. Своїм корінням іде в масовий робітничий рух кінця XIX ст., об’єднаний у 1889 р. II Інтернаціоналом. В теперішній час в Соціалістичний Інтернаціонал (організований в 1951р.) входять партії всіх континентів, багато з яких є правлячими. Основна мета руху: реформістське перетворення суспільства на принципах демократичному соціалізму, боротьба за мир, роззброєння, вирішення глобальних проблем людства, соціальний прогрес. Соціал – демократія важлива складова політики лівих сил сучасності, передусім Західної Європи.

Соціальна група - відносно стабільна сукупність людей, які пов’язані спільними відносинами, діяльністю, її мотивацією і нормами. В основі об’єднання у соціальну групу лежить суспільний інтерес, який виражений визначеним набором цілей.

Соціальна держава – це держава, яка служить суспільству і прагне виключити або звести до мінімуму невинуваті соціальні відмінності; держава, яка прагне до приблизно рівномірного сприяння благу всіх громадян, всього суспільства.

Соціальна політика – регулювання соціальних відносин, соціальної сфери суспільства в цілому, що її здійснюють державні та громадські організації з метою підвищення добробуту й надання соціального захисту різним верствам населення.

Соціальна стратифікація - одне з основних понять соціології, що позначає систему ознак і критеріїв соціального розшарування, нерівності в суспільстві, соціальну структуру суспільства. За соціальної стратифікацією класи, соціальні верстви і групи відрізняються за такими ознаками, як освіта, психологія, зайнятість, доходи, престиж, тощо. Відношення власності у цьому випадку не є головною ознакою класового поділу.

Соціальний інтерес – об'єктивно зумовлені мотиви діяльності соціальних суб'єктів (окремих людей, соц. спільнот), які складаються з усвідомлення ними власних потреб та з'ясування умов і засобів їхнього задоволення.

Суб'єкт політики – це держава з розгалуженою системою її структур, політичні партії та суспільні організації, які беруть участь у формуванні державної політики.

Суверенітет – один із основних принципів конституційного, а також міжнародного права. Є дві взаємопов'язані форми: національний (народний) суверенітет і державний суверенітет. **Національний (народний) суверенітет** чи суверенітет народу означає, що тільки нація (народ) є основою державності і джерелом державної влади. Принцип національного суверенітету (суверенітет народу) утвердився як протиставлення абсолютній монархії: не бог і не цар, а народ є господарем своєї долі, визначає форми державного правління і устрою. Сформульований ідеологами європейського Просвітництва XVIII ст., цей принцип вперше знайшов юридичне закріплення у французькій Декларації прав і свобод людини та громадянина 1789 р. У сучасну епоху принцип національного (народного) суверенітету, так само, як ґрунтоване на ньому право нації на самовизначення, загально визнані міжнародним і конституційним правом. При цьому націю розуміють не в смислі “етнос”, а як синонім поняття “народ” – єдина спільнота людей, які проживають на певній території. Державний суверенітет означає, що державна влада, яка ґрунтується на суверенній волі народу, незалежна від будь-кого і у внутрішніх справах, і у міжнародних відносинах. Державний суверенітет – це верховенство державної влади на території держави; спроектований на міжнародну сферу, він означає, що держава сама визначає, якими будуть її відносини з іншими державами, а останні не можуть втручатися у її внутрішні справи.

Суспільний прогрес – це складний системний, цілісний розвиток усіх сфер суспільства, кожна з яких підпорядкована не тільки загальним, але й специфічним закономірностям, характеризується своїми темпами, критеріями, протиріччями. Вищим критерієм суспільного прогресу є рівень розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, в рамках якого функціонує і розвивається сама людина.

Суспільно-політичні рухи - це масові об'єднання громадян, котрі виникають за їх ініціативою для реалізації довгострокових цілей; є важним чинником суспільних перетворень, упорядковують суспільне життя.

Сучасна цивілізація – втілює в собі технологічний аспект культури, який базується на кількісних параметрах буття. Головне в цивілізації – безперервна зміна технологій для задоволення постійно зростаючих потреб і можливостей людства при законодавчому забезпеченні цього процесу. Таке уявлення про цивілізацію ґрунтується в основному на успіхах і досягненнях науково-технічної революції в країнах Заходу і на постулатах ліберальної демократії.

Теократія (від грець. theos – бог і kratos - влада) – форма правління, за якої суспільна влада належить служителям релігійного культу, клерикальна ієрархія збігається з світською владою. Типовим прикладом теократії є держава Ватикан.

Тероризм (від лат. terror – жах, страх) – здійснення політичної боротьби засобами залякування, насильства аж до фізичної розправи з політичними противниками; дестабілізація суспільства, державно-політичного ладу шляхом систематичного насильства і залякування, політичних вбивств, провокацій. Тероризм – це і заперечення існуючого закону,

і зневаження загальнолюдських норм моралі, і претензія виправдати будь-яке насильство міркуваннями “революційної доцільності”. У правому суспільстві неприпустимою є сама ідея, що хтось бере на себе право застосовувати силу задля досягнення своїх окремих цілей, а тим більше ставити під загрозу життя невинних людей.

Тероризм міжнародний (від лат. terror – жах, страх) – форма політичного екстремізму, застосування найжорстокіших методів насилля, включаючи і фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей у міжнародних відносинах; терористичні акти, які мають чітко виражені міжнародні наслідки.

Технології виборчі – сукупність політико – організаційних, інформаційних, пропагандистських та інших дій з метою приведення до влади певного політика, групи політиків, політичної організації чи їх об’єднання.

Тимократія – (від грець. timos - честь, kratos - влада) - особлива форма олігархії у Стародавній Греції, правління, за яким державна влада належала привілейованій більшості з високим майновим цензом. Згідно Платону, тимократія – влада честолюбивих, вона приходить на зміну аристократії, коли в суспільстві відбувається розподіл на багатих і бідних, прагнення громадян до накопичення майна відсуває на задній план моральні чесноти і тим самим руйнує нормальні політичні відносини між людьми і сам аристократичний лад. Тимократія, за Платоном, - викривлений тип держави.

Тип державного устрою – територіально – організаційна структура держави, що встановлює порядок поділу держави на частини і їх взаємодію, відносини центральних і місцевих органів влади.

Тиранія (від грець. tyrania) – у Стародавній Греції одноосібне деспотичне правління. Згідно Платону, - це незаконна влада однієї людини, заснована на насильстві, абсолютній підлеглих всіх громадян тирану, підкорення його інтересам інтересів всього суспільства. Цей державний устрій Платон вважав найбільш викривленим.

Толерантність (від лат. tolerantis - терплячий) – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій. Є неодмінною умовою демократичного, правового, стабільного суспільно – політичного устрою.

Тоталітаризм (від лат. totalis – увесь, повний) – різновидність авторитаризму, державний устрій, який здійснює абсолютний контроль над усіма сферами суспільного життя, підкорення суспільної системи державі, колективними цілями, загальнообов’язковою ідеологією.

Уніатство (унія - союз) – У 1596 році на церковному соборі у Бресті Ватиканом на землях Західної України та Білорусії була укладена церковна унія, тобто, повідомлено про утворення на місці православної церкви греко-католицької, уніатської. Уніатська церква визнала главенство папи римського і догмати католицизму, але отримала право зберегти традиційні релігійні культури і використання місцевої мови для богослужіння.

Сучасна греко-католицька церква діє в Україні в її Західних областях.

Унітарна держава (від лат. unitas – єдність, однорідний) – форма національно-державного устрою, за якою територія держави підрозділяється на адміністративно-територіальні одиниці (області, округи, райони, департаменти і т.п.). В унітарній державі є одна Конституція, один вищий представницький орган державної влади, один уряд і т.д. В окремих випадках до складу унітарної держави можуть входити одна чи декілька територіальних одиниць, що користуються автономією.

Устрій суспільний – стійка система суспільних відносин, закріплених в певному типі політичних і соціальних інститутів.

Утопія (від грець. u – немає і topos – місце – місце якого не існує) - це зображення ідеального суспільного ладу, позбавленого наукового обґрунтування, яке суперечить природному перебігу життя. Цим терміном позначаються твори, програми, умонастрої, які містять в собі нереальні плани суспільних перетворень. Першозасновником терміна “утопія” є Томас Мор (1516р.).

Фашизм (від лат. fascio – пучок, в’язка) – ідейно-політична течія, що сформувалася на основі синтезу сутності нації як вічної та найвищої реальності та догматизованого принципу соціальної справедливості; екстремістський політичний рух, різновид тоталітаризму.

Федерація – форма державного устрою, яка являє собою складну (союзну) державу, що складається з державних утворень, які володіють юридично визначеною політичною самостійністю. Державні утворення (республіки, штати, землі, провінції, кантони і т.п.), що складають федеративну державу, є суб'єктами федерації і мають свій власний адміністративно-територіальний поділ. При цьому існують дві системи вищих органів влади – федеральні органи і відповідні органи членів федерації.

Форма правління – організація верховної державної влади, порядок створення її органів та їх взаємодія з населенням. Існує дві основні форми державного правління – монархічна і республіканська.

Формація – історичний тип суспільства, що базується на певному способі виробництва, характеризується специфічною структурою (базисом і надбудовою) і законами виникнення, функціонування і розвитку.

Фракція парламентська (від лат. fractio – розламування) – організована група депутатів парламенту чи органів місцевого самоврядування (легіслатур), які належать до однієї або кількох споріднених політичних партій, мають сильні позиції, прагнуть проводити в колегіальному органі певну лінію, дотримуються фракційної дисципліни.

Футурологія (від лат. futurum – майбутнє, грець. logos – слово, учення) – система наукових концепцій, яка використовує різноманітні наукові дослідження для прогнозування перспектив глобальних соціальних і політичних процесів.

Харизма (від грец. charisma – милість, благодать, божий дар) – особливий тип легітимності, організації влади і лідерства, заснований на виняткових якостях тієї чи іншої особистості, головним чином релігійного або політичного діяча, що дозволяють йому здійснювати в суспільстві функції пророка, вождя чи реформатора.

“Холодна війна” – термін виник після Другої світової війни і вживався для позначення політики конфронтації США та країн Західної Європи з одного боку, і СРСР, а також країн “соціалістичного табору” із іншого боку. Початком “холодної війни” прийнято вважати промову У.Черчілля в Фултоні (США) 5 березня 1946р. Результатом “Холодної війни” стало зростання міжнародної напруженості, гонка озброєнь, підсилення загрози виникнення нової світової війни. Період “Холодної війни” – друга половина 40-х – середина 80-х рр. ХХ ст.

Християнство (від грець. Christos; букв. - помазаник) – одна з трьох світових релігій (поряд з ісламом та буддизмом), що включає три основні гілки – католицизм, православ'я і протестантизм - об'єднані вірою у Христа. Християнство виникло в умовах загальної кризи Античної цивілізації в другій половині першого століття в східній частині Римської імперії.

Хунта (від ісп. junta – зібрання, об'єднання) – група заколотників, яка незаконно захоплює владу і править із застосуванням диктаторських методів

Шовінізм (від фран. chauvinisme – від імені капрала наполеонівської армії Н.Шовена) – роздутий до ідеологічної крайності націоналізм, що виявляється у непомірному звеличенні своєї нації, наданні їй винятковості; робить ставку на силу для гноблення “малих” народів, поневолення їх, таврування їх за прихильність до своєї культури.

“Ядерна зима” – катастрофічна загроза зникнення життя на планеті в разі ядерної війни. На думку вчених, застосування ядерної зброї призведе до різкої зміни клімату на Землі в зв'язку з тим, що велетенські пожежі, викиди в атмосферу величезної кількості продуктів згорання спричинять “ядерну ніч”. Все це, разом з порушенням радіаційного балансу на планеті, призведе до “ядерної зими” - падінню температури на її поверхні до мінус 20 С. Це призведе до загибелі флори і фауни. Смерть від холоду, голоду, епідемій, променевої хвороби, відсутності питної води вразить і населення тих країн, що не воюють і розташовані далеко за межами воєнних дій.

Такі наслідки можуть настати від ядерних вибухів сумарною потужністю в 100 мегатонн (а вже в середині 80-х рр. ХХ ст. в світі було нагромаджено 15 тисяч мегатонн). Людство не здатне вижити в таких екстремальних умовах.

Ж 85 **Політологія** : методичні вказівки до практичних занять для студентів 201
«Агрономія» денної і заочної форм навчання /
О. М. Жук, О. О. Піменова. – Луцьк : Луцький НТУ, 2018. – 56 с.

Комп'ютерний набір та верстка: О. О. Піменова

Редактор: О. О. Піменова

Підп. до друку «__»_____2018 р. Формат А4. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 3,5. Обл.-вид. арк. 3,4
Тираж 50 прим.

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ІВВ Луцького НТУ